

Foto Josef Středa, 1. 2. 2006

Helft uns, Prag zu schützen!

Der historische Stadtkern Prags als urbanistischer Gesamtkomplex von außerordentlichen Qualitäten, der als eins der höchsten Kulturgüter der zivilisierten Welt gelten kann, darf nicht zum Spielzeug in den Händen von Kommunalpolitikern, zum Konsumobjekt der unersättlichen und Baulöwen, aber auch nicht zur Versuchsplantage experimentierlustiger Architekten werden.

Sauvez Prague avec nous!

Le coeur historique de Prague, parce qu'il forme un ensemble architectural et urbanistique aux qualités exceptionnelles et constitue l'un des témoignages culturels les plus précieux du monde civilisé, ne doit être ni un jouet entre les mains des hommes politiques représentant le pouvoir local, ni l'objet d'une consommation irréversible pour les entrepreneurs, ni un terrain d'essai pour les architectes enclins à l'expérimentation.

KLUB ZA STAROU PRAHU
KNIHOVNA NÁRODNÍHO MUZEA

Vás zvou na:

HOVORY O PRAZE

338.

pondělí 30. 1. 2006

PhDr. Vladimír Denkstein, DrSc.

Malá Strana mého mládí (ukázku přečte dr. H. Turková)

Vzpomínka k nedožitým 100. narozeninám emeritního ředitele Národního muzea

339.

pondělí 27. 2. 2006

MUDr. Eva Stupková

Teroristé v Praze! (Ale v 17. století.)

340.

pondělí 27. 3. 2006

Vladimír Tesař, akad. mal. a grafik

Beseda o ilustrační tvorbě s ukázkami z Babičky Boženy Němcové, Goethova Fausta aj.

341.

středa 26. 4. 2006

RNDr. Vladimír Pouzar, DrSc.

Rakouské řády a vyznamenání v měšťanské společnosti 19. století

342.

pondělí 22. 5. 2006

Ing. Václav Jandáček

Stavební podoba pražských skleníků 18. a první poloviny 19. století

343.

pondělí 26. 6. 2006

Členové Domácí rady Klubu

Aktuality Klubu Za starou Prahu

Uvádějí: PhDr. Helga Turková, členka Domácí rady Klubu a Ing. arch. Josef Hyzler, emeritní předseda Klubu.

Hovory o Praze se konají v 18 hodin v přednáškovém sále hlavní budovy Národního muzea,
v přízemí vzadu, Václavské náměstí 68, Praha 1. Stanice metra Muzeum, trasa A, C.

Termíny podzimních Hovorů o Praze: 25. září, 23. října, 27. listopadu a 11. prosinec 2006.

: ZA STAROU PRAHU :

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU

Ročník XXXV. (VI.)

číslo 3 / 2005

ÚVOD K BILANČNÍMU ČÍSLU

Jedno sto pět let nepřetržité činnosti, které uplynuly v roce 2005 od založení Klubu Za starou Prahu, není výročím zanedbatelným. Je příležitostí k ohlédnutí a především k hodnocení. Nikoliv celé historie Klubu, ta byla již podrobně popsána v rámci akcí k stému výročí v roce 2000, tentokrát půjde o hodnocení posledních patnácti let, doby zpočátku plné nadějí a optimismu, které se však bohužel nejednou změnily v zklamání.

Proto je toto číslo Věstníku jiné, než jsou jeho pravidelní čtenáři zvyklí. Nepředkládá obvyklý soubor aktuálních památkových kauz, názorů a zajímavostí, ale přehled tematicky utříděných zkušeností s občanskou ochranou pražských památek po roce 1989, reflexi nejpálčivějších problémů sledovaného oboru a především poukázání na negativní jevy, které již nelze považovat jen za nahodilou chybu či nešťastnou náhodu, ale za nebezpečný trend.

Protože Klub Za starou Prahu se před sto pěti lety zrodil z nespokojenosti s tehdejšími způsoby zacházení s památkovým dědictvím, je adresná kritika a veřejné poukázání na chyby a nedostatky jeho tradiční metodou činnosti. Dokud bude důvod bránit „starou Prahu“, nelze mlčet. Tím jsme odpovědní našim předchůdcům a jejich stoletému úsilí.

Obracíme se nejen ke členům našeho Klubu, ale též občanům Prahy a celé České republiky i k přátelům v zahraničí a voláme do všech stran:

„Praha jako historické město mimořádných kvalit a současně jedna z nejvyšších kulturních hodnot civilizovaného světa nesmí být hračkou v rukách komunálních politiků, předmětem nevratné konzumace nenasytnými investory ani pokusnou plantáží pro experimentující architekty. Chraňte ji s námi!“

DOMÁCÍ RADA KLUBU ZA STAROU PRAHU PRO ROK 2005:

PhDr. Kateřina Bečková – předsedkyně

Ing. arch. Martin Krise, Bc. Karel Ksandr – místopředsedové

Mgr. Richard Biegel (jednatel), Ing. Zbyněk Bureš (správce fotoarchivu), JUDr. Zdeněk Dušek,

Mgr. Kateřina Hanzlíková, Ing. arch. Josef Hyzler (čestný předseda), Ing. Václav Jandáček,

Doc. Ing. arch. František Kašička, PhDr. Kristýna Kolajová, Mgr. Radmila Kreuzziegerová,

Mgr. Blanka Kynčlová (správce knihovny), Ivan Minář, Milan Patka (pokladník),

Prof. Ing. arch. Milan Pavlík, Ing. arch. Milan Polívka, Ing. arch. Miloš Solar,

Prof. PhDr. Rostislav Švácha, PhDr. Helga Turková, Ing. arch. Jan Veselý (archivář) – členové

Marek Foltýn, Stanislav Holeš – revizoři

Jednání domácí rady Klubu, která se konají vždy jednou za čtrnáct dní (sudý týden) ve středu od 17,30 hod. v Juditině věži, jsou přístupná členům Klubu.

OBSAH

Úvod k bilančnímu číslu (<i>Kateřina Bečková</i>)	3
Systém státní památkové péče a jeho pražské problémy (<i>Richard Biegel</i>)	5
Magistrát není dobrým strážcem zájmů státní památkové péče (<i>Kateřina Bečková</i>)	9
Novostavby (<i>Richard Biegel</i>)	13
Rekonstrukce památkových objektů (<i>Jan Veselý</i>)	24
Demolice (<i>Kateřina Bečková</i>)	33
Proměny střešní krajiny (<i>Miloš Solar</i>)	37
Zásahy do pražského podzemí (<i>Kateřina Hanzlíková</i>)	45
Ochrana architektury 20. století (<i>Rostislav Švácha</i>)	50
Historická předměstí (<i>Kristýna Kolajová</i>)	53
English Summary	I
Deutsch Resümée	VII
Resumé en français	XIV

ZA STAROU PRAHU,

VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU

ročník XXXV. (VI.), číslo 3/2005

založeno 1910, přerušeno 1954, obnoveno 2000

Redakce: PhDr. Kateřina Bečková

ve spolupráci s členy Domácí rady Klubu Za starou Prahu

Grafická úprava a sazba: Pavel Bosák. Tisk: Press servis s.r.o.

Číslo 3/2005 mělo redakční uzávěrku 15. 12. 2005.

Číslo 1/2006 vyjde v červnu 2006.

Vydání časopisu bylo podpořeno finančním příspěvkem Ministerstva kultury ČR a nadačním příspěvkem Českého literárního fondu.

Adresa kanceláře Klubu Za starou Prahu: Mostecká 1, 118 00 Praha 1

návštěvní hodiny: vždy ve středu 15–17,30 hod.

telefon: 257 530 599

e-mail: kzsp@mail.cz

internetové stránky: <http://www.zastarouprahu.cz>

SYSTÉM STÁTNÍ PAMÁTKOVÉ PÉČE A JEHO PRAŽSKÉ PROBLÉMY

Počátek devadesátých let byl pro památkovou péči obdobím nadšení a euforie. Převládal logický názor, že po společenských změnách roku 1989 je potřeba výrazně upravit nebo raději úplně znovu vytvořit systém ochrany památek, a to tak, aby byl napříště prost politických zásahů a ideologických předpojatostí. Vše se zdálo jednoduché: bezchybné fungování památkových institucí měl stanovit nový památkový zákon, závazná pravidla pro přestavby a novostavby v Pražské památkové rezervaci měl určit regulační plán a úzká spolupráce mezi památkovými institucemi, Útvarem hlavního architekta a nezávislými odborníky měla zajistit, že se Praha vyhne bolestné zkušenosti mnoha západních velkoměst, ve kterých došlo pod tlakem investic k vysídlení obyvatel městského centra a k jeho přeměně v úřednicko-administrativní ghetto.

1. Stavební činnost v historickém jádru města musí být podřízena nejprísnejším regulativům.
Panorama Malé Strany a Hradčan. Foto J. Středa, březen 2003

Patnáct let poté lze říci, že vývoj se vydal směrem opačným. Systém památkové péče se nezměnil, nadále platí památkový zákon z roku 1987 a faktická ochrana památek v Praze je stále více komplikována provázaností velkých investorů s politickou reprezentací města i jednotlivých městských částí. Nadále trvá schizofrenie dvojkolejného systému památkové péče, kdy vedle sebe paralelně působí odborná instituce státní památkové péče – Národní památkový ústav (NPÚ) –, který vysloví svůj názor, a instituce výkonná – odbor kultury, památkové péče a cestovního ruchu Magistrátu hl.m. Prahy (OKP) –, který bez ohledu na znění odborného vyjádření NPÚ rozhodne, jak uzná sám za vhodné.

Vraťme se však k euforii, jaká provázela první povoluční krůčky náhle politicky nespoutaného oboru. Díky ní vznikla již v roce 1991 první koncepce ochrany historického jádra Prahy a zdálo se, že jejímu uplatnění v praxi nestojí nic v cestě. Realita však byla trochu jiná. Již záhy bylo velkým investorům zřejmé, že jakékoliv přísnější památkové regulativy omezují jejich stavební aktivity. Díky jejich úzkému propojení s pražským magistrátem byla v roce 1997 bez náhrady zrušena vyhláška hl. města Prahy *O zásadách usměrňování rozvoje Pražské památkové rezervace* (č. 9 z 31.12.1985), která jediná blíž upravovala pravidla přestaveb a novostaveb

v historickém centru Prahy. Legitimizoval se tak již déle trvající stav, ve kterém velikost novostaveb nebo razance přestaveb do značné míry záleží jen na ostrých loktech investora. Zároveň nebyla městem nikdy schválena přesná regulační pravidla pro Pražskou památkovou rezervaci, která měla podle původního záměru navazovat na nový územní plán a Útvar rozvoje města je předložil ke schválení již v roce 1994. Vypracování těchto podrobných regulativů přitom bylo jednou z podmínek při zapsání historického jádra Prahy na Seznam památek světového kulturního dědictví UNESCO v roce 1992.

Paralelně s tímto vývojem pak postupně klesal význam Útvaru hlavního architekta. Tato původně nezávislá instituce „s kulatým razítkem“, která byla odpovědná za urbanistický rozvoj města, byla nejprve v roce 1994 rozdělena na dvě části, a to na část koncepční, která měla vytvořit nový územní plán, a část rozhodovací, která byla jako Odbor územního rozhodování včleněna do struktury pražského magistrátu. Torzo bývalého útvaru, nazvané nově Útvar rozvoje města, se stalo po zpracování územního plánu rovněž magistrátním odborem, aby se nakonec transformovalo do magistrátní příspěvkové organizace, jejíž názor se musí vždy podřídit rozhodnutí Rady zastupitelstva magistrátu. Bývalá rozhodovací složka, tedy Odbor územního rozhodování magistrátu,

2. Ochrana památek nesmí být redukována na udržování fasád, musí chránit fyzickou podstatu objektu.
Pohled na dům čp. 514 na Kampě v bezprostřední blízkosti Karlova mostu v minulosti ohrožený půdní vestavbou.
Foto M. Micka, 2002

byla v roce 2003 bez náhrady zrušena s tím, že její pravomoci přešly na jednotlivé městské části. Zanikla tím jediná instituce, která měla rozhodovací pravomoc a zároveň byla s to vnímat konkrétní velké projekty v širším celoměstském rámci.

Případ Útvaru hlavního architekta je smutnou ukázkou toho, jak byla původní nezávislá instituce postupně oslabována až do stavu, kdy jakékoli její námítky musí nejprve schválit sám magistrát, tedy ten, kdo by se jimi měl v mnoha případech řídit. Díky oslabení Útvaru dnes Praha nemá žádnou instituci, která by mohla účinně a dlouhodobě garantovat smysluplný rozvoj města jako celku bez účelových politických zásahů. Velkým investorům tak chybí oponent, který by jim bez ohledu na dílčí politické zájmy dopředu určil jasná pravidla, vyplývající z širších urbanistických souvislostí historického města, a to i tak základní, jako je například to, že nový dům v historické zástavbě by neměl být o tři patra vyšší než domy sousední.

Systém památkové péče v Praze je velice složitý a pro laika dokonale nepřehledný. Jak bylo řečeno v úvodu, existují dvě paralelní památkové instituce – památkový ústav řízený ministerstvem kultury a památkový odbor magistrátu – , které mají na jednu věc nezřídka rozdílný názor. Poslední slovo má přitom ze zákona vždycky magistrát, přičemž památkový ústav proti jeho rozhodnutí nedisponuje žádným opravným prostředkem. Tento podivný systém byl původně zamýšlen tak, že památkový ústav jako odborná instituce vysloví svůj názor, který úředník na magistrátu nebo na okresním úřadě zpracuje do podoby rozhodnutí a dohlédne na jeho dodržování. Problém je ale v tom, že v zákoně z roku 1987 chybí

věta, že by se městský úředník měl názorem památkového ústavu řídit. Důvod tohoto zdánlivě drobného nedostatku je zjevný – v čase komunistické vlády měl zajistit, aby politická moc měla vždy poslední slovo a nemusela se ohlížet na názory ochránců památek. Po listopadu 1989 se logicky předpokládalo, že toto nedopatření bude jednou z prvních věcí, kterou je třeba v systému památkové péče změnit. Je velice smutné konstatovat nejen, že k odstranění tohoto nedostatku nedošlo, ale že je naopak opět velmi pružně využíván, a to tak účinně, že v některých případech je odborná složka státní památkové péče – Národní památkový ústav – postavena zcela mimo hru.

Jak jsme viděli výše, není magistrátní odbor při svém rozhodování vázán žádnými závaznými regulativy. Jeho rozhodování je tak v mnoha případech velice udivující – často se stane, že i přes nesouhlasné stanovisko památkového ústavu povolí stavbu, která vede k závažnému poškození historické památky nebo historického prostředí (konkrétní příklady uvádějí další statě tohoto Věstníku). Aby dodal magistrátní odbor svému rozhodování potřebné zdání odbornosti, opírá se zpravidla o stanoviska tzv. nezávislých expertů. Ty si ovšem jako své obhájce již často najímá sám investor a tak tyto posudky v naprosté většině případů souzní s názorem investora proti stanovisku památkového ústavu.

Tato rozpolcenost pražské památkové péče trvá již příliš dlouho na to, aby se dalo uvěřit, že je to stav provizorní. Je zjevné, že neurčitost pravidel stejně jako nevyzpytatelné chování magistrátu vyhovuje jak těm, kteří chtějí velké stavby v centru města realizovat, tak těm, kteří ono kouzelné povolovací razítko střeží. Během let zde vznikla pozoruhodná symbióza mezi investory

a politickými představiteli města, kterou jen občas naruší příliš ostentativní nesouhlas památkového ústavu nebo nějaký podnět či mediální akce občanského sdružení jako je Klub Za starou Prahu. Výjimečně se podaří, že tento písek nasypáný do soukolí nepříznivý vývoj věci zpomalí, nebo dokonce zastaví. Snad lze říci, že díky iniciativě mnoha pracovníků památkového ústavu, houževnatosti Klubu a dalších nezávislých institucí se zatím podařilo nejhorším zásahům zabránit. Přesto však v Praze přibývá historických domů, ze kterých zůstala jen opravená fasáda a chystají se obří novostavby, jako je např. Palladium na Náměstí Republiky, které zásadně poškodí charakter historického prostředí, přičemž magistrát se namísto skutečných problémů historického centra zabývá spíše estetikou výkladců na Královské cestě.

Je velice nepravděpodobné, že by v nejbližší době byl schválen nový památkový zákon, který by nějak výrazně situaci zlepšil. Přesto je pro řešení současné tristní situace nezbytné učinit co nejdříve systémové změny, bez kterých se z bludného kruhu, jaký současná pražská realita představuje, dostaneme je stěží:

1. Je třeba urychleně schválit již dávno zpracovanou a v roce 2000 naposledy aktualizovanou studii regulace Pražské památkové rezervace, která stanoví jasná pravidla pro přestavby a novostavby v Praze.

2. V rámci novely památkového zákona je nutné buď sloučit obě památkové instituce v jednu, která by spadala pod ministerstvo kultury a byla při rozhodování nezávislá

na politické vůli magistrátu, nebo alespoň doplnit do zákona větu, že magistrátní odbor je povinen se názorem Národního památkového ústavu řídit. Je jasné, že v případě rozhodovací pravomoci by byl i Národní památkový ústav pod silným finančním i politickým tlakem, avšak celý systém by byl přehlednější a rozhodování by nemohlo být přímo ovlivňováno komunálními politickými zájmy.

3. Nyní zcela oslabený Útvar rozvoje hl. m. Prahy musí opět nabýt nezávislost a získat takové pravomoci, aby byl schopen garantovat promyšlený urbanistický a architektonický rozvoj města. Současná situace, kdy se podmínky pro každou novostavbu určují až poté, co investor nechá zpracovat projekt, vede k situaci, že namísto koncepčního rozvoje je soubor pražských novostaveb z posledních let v naprosté většině přehledem kompromisů nebo promarněných šancí.

Všechny tři body pak lze shrnout do jedné věty: je třeba vytvořit taková pravidla, aby ochrana památek a architektonický rozvoj Prahy byly důsledkem promyšlených dlouhodobých úvah, a nikoli momentálních finančních, politických a jiných tlaků. Všechny razantní a necitlivé zásahy jsou totiž nevratné a poškozují tvář města jednou provždy. Ochrana památek v Praze se nesmí omezit na turisticky vděčnou opravu fasád, ale musí chránit skutečnou fyzickou podstatu jednotlivých historických staveb. V případě, že se některá památka pro navržený účel nehodí, je třeba pro ni hledat jiné

3. Pražská střešní krajina je jednou z priorit památkové péče v Praze.
Pohled z věže chrámu sv. Mikuláše.
Foto K. Bečková, 2004

4. *Nepřeberné množství vyhlídkových bodů v Praze nabízí nejen neobvyklé pohledové scenérie, ale i neustálou kontrolu nad vhodností stavebních zásahů.*

Výhled od chrámu sv. Mikuláše k Pražskému hradu.

Foto K. Bečková, 2004

využití, a nikoli zničit historickou stavbu, což je případ mnoha dnešních takzvaných rekonstrukcí pražských historických domů.

Je zde ovšem ještě jeden a neméně závažný problém. Památková péče v Praze je pod obrovským tlakem, který někdy neblaze ovlivňuje její rozhodování. Kvůli zániku jiných „regulujících“ institucí najednou supluje role, které jí vlastně nepřísluší a které ji nutně vysilují. Ve finále je totiž jediná, která se snaží bránit zachování obytné funkce historických domů a čtvrtí, bojovat za omezování dopravy v centru města nebo účinně chránit městský veřejný prostor na úkor prvoplánových komerčních aktivit. Stavební úřad, který by měl tohle všechno garantovat, se totiž změnil v pouhého kontrolora razítek, a byť mu stavební zákon umožňuje posuzovat soulad stavby s okolím a další aspekty problému, nevyjadřuje nikdy svůj názor a odvolává se jen na rozhodnutí jiných orgánů. Památkový ústav tak musí mít mnohem širší záběr, než by bylo za normálních okolností zapotřebí, což způsobuje neustálý tlak na jeho práci a rozhodování. K tomu se navíc přidávají tlaky finanční a politické, které se nejlépe projevují v rozhodování magistrátu a se kterými nemohou pracovníci památkového ústavu nic dělat. Často tak marní svou energii zbytečnými boji s investory nebo magistrátem a nezbyvá jim už síla na vysvětlování svých názorů a postojů v jednotlivých případech.

Důsledkem toho je, že kulturní veřejnost, tedy přirozený a dlouholetý spojenec všech snah o zachování historické architektury nebo charakteru města, přestává rozumět konání památkové péče a její nezastupitelné

roli v rozvoji každého historického města. Ukazuje se, že památková péče musí více než kdy jindy vysvětlovat své názory, spolupracovat s veřejností a často i obhájit svou pozici, kterou si během posledních sto padesáti let vybudovala. Každý názor památkového ústavu musí být dobře odůvodněn, památkoví pracovníci musejí umět oddělit podstatné od nepodstatného a jejich stanoviska musí mít logickou kontinuitu. Je pravděpodobné, že rozhodnutí magistrátu bude v mnoha případech jiné a snaha památkového ústavu bude často marná. Z rozporu mezi oběma institucemi bude však zřejmé, kdo má své názory jasně podloženy, a kdo rozhodl pod momentálním účelovým tlakem. Jediné, co památkovému ústavu poté zbude, je morální převaha. Tě však může využívat plně a neustálým upozorňováním na sporná, chatrně odborně podložená rozhodnutí magistrátu může způsobit, že rozpor bude zřejmý i pro nezasvěcené laiky.

Ochrana historických památek je vlastně ochranou naší paměti. Pokud se památkové péči podaří vysvětlit tuto svou nezastupitelnou úlohu, má z větší části vyhráno. Neboť jedinou skutečnou zárukou zachování historické stavby je přesvědčit vlastníka, že jeho dům má neopakovatelnou a jedinečnou hodnotu, stejně jako jedinou opravdovou zárukou zachování historické Prahy je získat na svou stranu veřejné mínění, které další necitlivé zásahy do svého města nepřipustí. Z památkové péče se musí stát veřejné téma, které bude bráno stejně vážně odborníky, občany i politiky. Památkový ústav se musí proměnit v otevřenou instituci, která bude znovu a znovu vysvětlovat, jaká je role památek a jejich ochrany v životě společnosti.

Richard Biegel

MAGISTRÁT NENÍ DOBRÝM STRÁŽCEM ZÁJMŮ STÁTNÍ PAMÁTKOVÉ PÉČE

Předchozí stať si kladla za cíl vysvětlit systém státní památkové péče v Praze, úlohu a pravomoci orgánů, které se na jejím fungování v praxi podílejí. Bylo také již řečeno, že vztah její odborné složky (Národní památkový ústav) a složky výkonné (Magistrát hl. města Prahy) není ideální. V důsledku to znamená, že celé spektrum kontroverzních situací, střetů a nedorozumění jako nežádoucí produkt častého nesouladu mezi názorem památkového ústavu (spíše konzervativně idealistickým) a názorem magistrátního odboru (spíše utilitárně pragmatickým) výrazně situaci pražské památkové péče komplikuje, takže její obraz je pro veřejnost těžko čitelný, dodržování jejích základních a obecných principů nedůsledné až nahodilé a hodnotová měřítko jsou zmatená. V tomto článku se pokusíme pojmenovat některé jevy, které k uvedenému, krajně nežádoucímu stavu vedou.

1. Kostel sv. Michala na Starém Městě. Zatímco Národní památkový ústav považuje stavební úpravy v interiéru kostela pro účely multimediální show za degradující, magistrát naopak tvrdí, že úprava objektu výrazně zhodnotila. Foto M. Micka, 2002

Konflikt zájmů

Platný zákon o státní památkové péči, č. 20/1987 Sb. (dále památkový zákon), přikazuje v § 14 vlastníkům kulturních památek, aby si při zamýšlené stavební úpravě objektu předem vyžádali závazné stanovisko orgánu příslušného obecního úřadu jako výkonné složky státní památkové péče v přenesené působnosti, tedy v Praze Odboru kultury, památkové péče a cestovního ruchu Magistrátu hl. m. Prahy. Odstavec 3 zmíněného paragrafu pak tomuto úřadu přikazuje vyjádřit se v tomto závazném stanovisku k přípustnosti stavebního záměru z hlediska zájmů státní památkové péče a stanovit základní podmínky jeho realizovatelnosti v souladu se současným stavem poznání kulturně historických hodnot, které je nezbytné zachovat. Zákon v tomto při-

padě logicky předpokládá, že nositelem kvalifikovaného posouzení toho, co je a co není v zájmu státní památkové péče, bude odborná složka systému, tedy příslušné pracoviště Národního památkového ústavu, jehož písemné vyjádření je výkonný orgán povinen si před rozhodnutím opatřit (§ 14, odst. 6 památkového zákona). Až do tohoto okamžiku probíhá praxe vzorně dle zákona, a pokud by magistrátní odbor v dalším procesu řízení respektoval názor památkového ústavu jako odborného garanta zájmů státní památkové péče, situace by se nemusela vůbec vyvíjet tak dramaticky, jak je popsáno v předchozím a následujících článcích tohoto Věstníku.

Žádný paragraf památkového zákona však výslovně obecním úřadům nenařizuje, aby závazná správní roz-

2. Malostranský břeh s pohledem na Hradčany. Národní památkový ústav i Klub Za starou Prahu jsou na rozdíl od magistrátního odboru památkové péče přesvědčeni, že do světového a chráněného panoramatu nelze vstupovat novostavbou. Spor o umístění nového obytného domu na břehu řeky byl prozatím vyřešen rozhodnutím ministra kultury, které novostavbu zamítlo. Foto K. Bečková, 2004

hodnutí v památkových záležitostech vydávaly v souladu se zněním odborného vyjádření památkového ústavu, ani neupravuje situaci, kdy se názory obou orgánů mohou vyvinout jako odlišné až protikladné. Výklad zákona v tomto bodě však nelze chápat zcela liberálně ve smyslu, co není zakázáno, je povoleno, protože zcela jasně deklarovaným a základním kritériem posouzení je hledisko zájmu státní památkové péče. Jenomže tento pojem je pro pragmaticky uvažující komunální politiky a úředníky plnicí poslušně jejich vůli zcela mimo rozlišovací schopnosti. Jestliže pro blaho města a spokojenost jeho obyvatel (voličů), o které představitelé politického vedení radnice usilují především, je nejdůležitějším kritériem všeobecná ekonomická prosperita, rozvoj turistického ruchu a s tím vším související dopravní komfort (dostupnost osobním automobilem a všudypřítomné podzemní garáže), pak lze předpokládat, že naplnění uvedených požadavků se s kritériem zájmů státní památkové péče

dostane nejednou do přímého konfliktu. V takovém případě bývá pod rouškou hesla, že vývoj města nelze uměle zastavit, magistrátním odborem často vydáno závazné rozhodnutí, které je stanovisku Národního památkového ústavu protikladné. Pokud má město zájem na realizaci stavebního záměru vlivného zahraničního investora, nadnárodní společnosti, nebo je dokonce samo spoluinvestorem akce, nelze zkrátka předpokládat, že mu jeho vlastní odbor bude klást zásadní odpor, a to ani tehdy ne, kdyby si zpronevěry svého poslání chránit zájmy státní památkové péče byl vědom.

Falešné iluze o památkové péči

Přestože Odbor kultury, památkové péče a cestovního ruchu Magistrátu hl. m. Prahy disponuje nepochybně odborně kvalifikovanými pracovníky, lze v jeho rozhodnutích zobecnit několik trendů, které tuto odbornost (alespoň z hlediska teorie, smyslu a společenského po-

3. Vikýře v nepřírodném počtu, velikosti a tvaru jsou důsledkem benevolence magistrátu k umísťování půdních vestaveb do historických krovů. Foto M. Micka, 2002

4. Některé půdní vestavby jako by ilustrovaly falešnou iluzi o tom, že v místech, kam nelze snadno dohlédnout, se může povolit cokoli. Pohled z vnějšího ochozu nad lodí chrámu sv. Mikuláše na Malé Straně.

Foto M. Solař, 2005

slání památkové péče) diskvalifikují. To si nelze vysvětlit jinak než preferencí docela jiných hodnotových měřítek, než je obvyklé např. u pracovníků památkového ústavu a odborníků nikterak nepropojených s investorsko-projekční sférou. Zda jsou ony zvláštní hodnotové zásady pracovníkům magistrátního odboru památkové péče vlastní, či jsou jim vnuceny vedením, nelze rozpoznat.

Nejškodlivějším trendem realizovaných magistrátních rozhodnutí na území památkové rezervace je falešná iluze, že stavební zásahy, které nevidí chodec z ulice nebo vyhlídkového bodu, městu neškodí. Jak jinak si vysvětlit množství povolených vestaveb do historických krovů, průrazy historickými vnitřními konstrukcemi objektů nebo jejich vybourávání či odstraňování histo-

5. Střechy Starého Města zneužití ke komerčně společenským a gastronomickým účelům. Pohled z ochozu věže Staroměstské radnice. Foto K. Bečková, 2005

rických výplní oken a dveří. Jde o trestuhodnou neúctu k autentické hmotě památkových objektů ve prospěch okamžitého užitného a podnikatelsky lukrativního zhodnocení, o krátkozrakou redukci smyslu zachování hodnot historického města na vnější estetickou a turistickou prezentaci a primitivní měření úspěchu památkové péče v Praze počtem opravených fasád. Zároveň jde charakterem o nevratné stavební zásahy, které pražské architektonické bohatství, jehož rozsah je sice stále velký, ale nikoliv neomezený, neustále ochuzují.

Jiným trendem, v podstatě projevem developerského zacházení s městem, je snaha maximálně podporovat využití podnikatelského potenciálu památkové rezervace pro turistický průmysl. V zájmu nezasahování do tržního prostředí je pak vyloučeno jakékoliv usměrnění tohoto vývoje a ponechán volný průchod procesu, kdy se město na turisticky nejexponovanějších místech pozvolna mění v karikaturu sebe sama.

Magistrát si osvojil a hojně proklamuje tezi, kterou zpravidla používají na obhajobu svých záměrů architekti, projektanti a investoři: vývoj nelze zastavit a město konzervovat, každá doba má právo v něm zanechat svůj stavební otisk. Převzít tuto myšlenku doslova a realizovat ji v prostředí památkově chráněného území by znamenalo město postupně zcela proměnit a navždy se vzdát hodnot, pro které je nyní chráněno. Nelze na druhé straně podsouvat pracovníkům památkových ústavů snahu zabránit jakýmkoliv změnám včetně nutné modernizace objektů, bez níž by obývání a využití stagnovalo na úrovni 19. století, či zabránit novým stavbám v prolukách po dříve zaniklých domech. Jediným smysluplným řešením střetu obou krajních tendencí, tedy měnit co nejméně na

jedné straně a směle vnášet soudobé architektonické a technické prvky na straně druhé, je nalezení rovnováhy mezi nezbytnými praktickými požadavky moderní doby a oprávněnými památkovými požadavky. Když převáží preference užitných hodnot, které si vynutí ústupky z památkářských zásad, město se z památkového hlediska spotřebovává, pokud je tomu obráceně, může dojít k jevu stejně nežádoucímu – muzealizaci. Hledání smírného řešení proto není snahou po zbabělém kompromisu, ale jediným skutečně rozumným řešením sporu.

Konfrontační prostředí

Snaha pražského magistrátního odboru památkové péče však zcela úmyslně a bezostyšně směřuje k paralyzování působnosti památkového ústavu v Praze: jeho odbornému vyjádření není v procesu posuzování záměru věnována větší váha než jednomu každému z účelových posudků jednotlivců, které ke své žádosti snaživě a ve svůj prospěch přiložil investor; na magistrátních internetových stránkách jsou stavebníci a stavební úřady upozorněni, aby v průběhu stavebních prací nerespektovali názory a doporučení pracovníků Národního památkového ústavu, protože jsou pro ně závazné jen podmínky magistrátního rozhodnutí. Skutečnost, že si praxe vynutila tuto ostudnou instrukci, dokládá jednak, že s odlišnými názory památkového ústavu se počítá již jen jako s nutným zlem, a jednak, že nikomu nestojí za to, aby jejich oprávněnost dále prověřoval.

V atmosféře podobných siláckých řešení se odborné památkové péči nedaří a ani dařit nemůže. Konkrétní problémy, které popisují další články Věstníku, jsou toho důkazem více než názorným.

Kateřina Bečková

6. Unikátní krov jízdrny Josefských kasáren v ulici Na Poříčí, chráněné stavební památky, byl sňat se zdůvodněním, že je to pro jeho restaurování nezbytné. Ve skutečnosti překážel mohutným stavebním pracím v objektu samém a v jeho bezprostředním okolí. Foto K. Bečková, 2005

NOVOSTAVBY

Stejně jako v jiných oblastech života, byl v architektuře rok 1989 chápán jako zásadní předěl. Panoval nevyřčený, avšak všeobecný konsensus, že nová architektura bude úplně oproštěna od chyb a nesmyslných omezení, která přineslo druhé dvacetiletí komunistického režimu. Tato fáze totalitního režimu byla totiž provázena mimo jiné hlubokým úpadkem architektonické tvorby, způsobeným masovým průmyslovým stavebnictvím, které téměř nepřipouštělo originální a nestandardní řešení, čím dál tím méně kvalitní řemeslnou prací a nepatrným množstvím detailů, které bylo možno na novostavbách obměňovat, a zejména arogancí byrokratického aparátu a místní moci, která většinou dokázala i sebelepší architektonický návrh nakonec přeměnit v hlubokou jizvu na tváři města nebo krajiny.¹

1. Staré Město. Budova ČKD na Můstku z let 1976–1983 je jednou z mála zdařilých novostaveb v historickém prostředí vzniklých v minulém režimu. Foto J. Bečka, 2005

Je zřejmé, že obzvlášť citlivě byla tato „krize architektury“ pociťována při jejím vstupu do historických měst. Pokrytecký komunistický přístup k jejich ochraně totiž sice deklaroval památkovou ochranu městských celků (památkové rezervace, nebo alespoň památkové zóny), ty však plošně a nezadržitelně chátraly a v případě vstupu nějaké nové architektury se s nimi zacházelo jako s bezcenným balastem. Obecně se tak zakořenila nedůvěra v soudobou architekturu a v její schopnost citlivě vstoupit do historického prostředí, na které nic nezměnilo ani několik velice zdařilých domů zakomponovaných do svého okolí (v Praze zejména dům ČKD na Můstku architektů Aleny a Jana Šrámkových z let 1976–1983)², ani snaha nešťastných architektů své původní promyšlené návrhy alespoň publikovat. Mezi „novou architekturou“ a „kulturní veřejností“ tak postupně vznikl hluboký příkop, který na čas zastřela až obecná porevoluční euforie na počátku devadesátých let 20. století.

Po patnácti letech se bohužel nezdá být tato trhlina zcela zahlazena. Fenomén arogance moci totiž vystřídal obdobně nebezpečný diktát peněz, který provází téměř všechny velké realizace v Praze. Jeho průvodním jevem je záměrná neschopnost zástupců města vytvořit závazná pravidla, která by předem stanovila, jak velká stavba může na tom kterém místě v historickém centru města stát. Vysilující diskuse o zmenšení objemu kancelářských molochů vedou často k podobnému efektu jako bezohledné realizace komunistické éry – nezasvěcený divák ztrácí důvěru v architekturu jako takovou, nebo si ji ztotožňuje s necitlivostí a arogancí.

Problém je také v tom, že i po patnácti letech svobodné tvorby v demokratickém státě se o architektuře teprve učíme diskutovat, a že tato diskuse je stále plná zbytečně radikálních stanovisek jak na straně architektů, tak na straně ochránců památek. Z neschopnosti sjednotit se a pojmenovat hlavní problémy současné pražské architektury pak profitují jen ti, jimž jde o její kvalitu nejméně

1. Pro základní přehled o architektuře druhé poloviny 20. století viz např. sborník: Česká architektura 1945–1995, katalog k výstavě ve Fragnerově galerii, Obec architektů, Praha 1995

2. Viz např. heslo v Uměleckých památkách Prahy, Staré Město – Josef, s. 278–279, Academia, Praha 1996; Rostislav Švácha: Jan Šrámek – Alena Šrámková, in: Umění XXXIII/1985, s. 1–26

2. Nové Město. Hlavní průčelí neobarokního Špačkova domu čp. 1216, zbořeného roku 1993, v Klimentské ulici. Foto 1993

– tedy velcí developéři, kteří staví budovy v centrech historických měst jen proto, aby je posléze výhodně prodali, a zástupci magistrátu nebo městských částí, kteří na těchto stavbách morálně nebo i jinak participují. Díky tomu lze bohužel říci, že stejně jako v období pozdní totality provází každou velkou pražskou stavbu oprávněný strach, že nevratným způsobem poškodí tvář jednoho z nejkrásnějších měst světa.

Na počátku devadesátých let se však situace zdála mnohem jednodušší. Architekti i ochránci památek váš-

nivě diskutovali o budoucí podobě Prahy, přičemž bylo obecně přijímáno, že první věc, kterou je třeba udělat, je rozvojový a regulační plán města a zejména jeho historického centra. Prvním varovným signálem musela být skutečnost, že již v roce 1991 nebyla schválena urbanistická studie Pražské památkové rezervace, tedy závazná regulace, která městu chybí dodnes. Zároveň byl zrušen hlavní garant městského rozvoje, Útvar hlavního architekta, a nahrazen institucí bez skutečných rozhodovacích pravomocí. V roce 1997 pak zanikla

3. Nové Město. Boční průčelí neobarokního Špačkova domu čp. 1216, zbořeného roku 1993, do Lodecké ulice. Foto kolem 1940

4. Nové Město. Hlavní průčelí novostavby na místě Špačkova domu v Klimentské ulici. Kýčovitá architektura se svůj naddimenzovaný objem snaží zastříť mohutnou římsou a „malebnými“ nárožními věžemi.
Foto K. Bečková, 2006

jediná vyhláška, která nějak upravovala zásady pro vznik novostaveb v Pražské památkové rezervaci, a zmizel tak poslední regulativ, který by mohl velké investory nějak výrazněji omezit (viz článek na str. 5).

Prvním případem, který zbytky porevolučních různých snů rychle zaplašil, byla demolice neobarokního Špačkova domu v Petřské čtvrti v roce 1993 a výstavba administrativního centra na jeho místě.³ Kýčovitá ar-

chitektura novostavby, která se svůj naddimenzovaný objem snaží zastříť mohutnou římsou a „malebnými“ nárožními věžemi, jakoby předznamenala celý další vývoj. Kauza Špačkova domu vzbudila velkou veřejnou reakci a vedla dokonce k odvolání tehdejších hlavních představitelů památkové péče – ředitelky památkového ústavu Věry Müllerové, která byla proti demolici domu, a ředitele odboru památkové péče magistrátu Pavla Pirkla,

5. Nové Město. Průčelí novostavby na místě Špačkova domu do Petřské ulice u zvonice a kostela sv. Petra. Foto M. Micka, 2005

3. Třikrát z Pražské památkové rezervace: Myslbek, Špačkův dům, Darex, in: Architekt, č. 3/1997, s. 22–33

6. Staré Město. Historický snímek jižní strany Ovocného trhu, jehož pět starobylých domů včetně zástavby celého bloku až do ulice Na Příkopě bylo zbořeno v roce 1929. Tato nejcennější pražská proluka pak zůstala nezastavěna šedesát pět let.

7. Staré Město. Ovocný trh s novostavbou Paláce Myslbek z poloviny devadesátých let 20. století.
Foto M. Micka, 2002

který ji schválil. Až symbolická je pak skutečnost, že zatímco bývalá ředitelka z oficiální památkové péče odešla, arch. Pírk se stal jejím nástupcem v pražském ústavu památkové péče, čímž vznikl na několik let sehraný tandem ředitele pražského památkového ústavu a představitelů odboru památkové péče magistrátu, kteří bez větších obtíží další velké novostavby schvalovali.

Obdobné znaky jako u novostavby na místě Špačková domu – tedy necitlivost k historickému prostředí,

naddimenzovanost a snahu vše napravit vyšperkovanou fasádou, lze spatřit u další důležité realizace poloviny devadesátých let – administrativního centra Myslbek, které beze zbytku vyplnilo velkou proluku mezi Ovocným trhem a ulicí Na Příkopě⁴. Proluka Myslbek patřila mezi nejcennější stavební parcely v centru města a obecně se předpokládalo, že její zástavba bude výsledkem promyšlené koncepce, která spíše než okamžitý zisk zohlední kvalitu historického prostředí, do něhož vstupuje.

8. Staré Město. Náhled nad plochou Ovocného trhu s palácem Myslbek názorně ukazuje neúměrnou gigantičnost budovy vůči svému okolí. Foto J. Středa, 2003

Nestalo se tak a zástavba proluky Myslbek ukázala cestu nejen novostavbám v dalších pražských prolukách, ale i realizacím, které vznikly přestavbou nebo demolicí historických domů.

Za takovýto případ lze – alespoň zpočátku – považovat i novostavbu hotelu Four Seasons na staroměstském nábřeží, v těsné blízkosti křižovnického kláštera a Karlova mostu. Celá kauza začala příznačně mimořádně nevýhodnou smlouvou, která znemožnila městu nějak omezovat kapacitu nebo podobu novostavby. Silný odpor veřejnosti proti navržené velké novostavbě vedl ke zrušení výsledků první architektonické soutěže a vypsání soutěže nové, přičemž kapacita hotelu byla o něco snížena⁵. Vítězný návrh ateliéru Dům a Město (Jiří

Hůrka, Vítězlava Rothbauerová, 1998–2000)⁶ zdárně vyřešil zakomponování nového objemu do historického prostředí a památkovým problémem se v tomto případě stala spíše demolice vnitřních konstrukcí klasicistního domu a snížení nábřežní zdi.⁷

Tyto tři případy z poloviny devadesátých let naznačily, kam se bude další vývoj ubírat. Špačkův dům ukázal, že lze zbořit cenný historický objekt jen proto, že na jeho místě může vzniknout výnosnější novostavba. Myslbek byl přesvědčivou ukázkou toho, jak lze i nejvzácnější volnou parcelu v Praze zaplnit zcela fádním a zbytečně velkým administrativním kolosem. Hotel Four Seasons byl pak důkazem, že velké novostavby budou vznikat i v nevhodnějších partiích památkové rezervace

4. Třikrát z Pražské památkové rezervace: Myslbek, Špačkův dům, Darex, in: *Architekt*, č. 3/1997, s. 22–33; O Myslbeku, in: *Architekt*, č. 14–15/1996, s. 10

5. Model Made in Four Seasons: Bude Hotel Four Seasons diskutován i v UNESCO?, in: *Architekt*, č. 11/1995, s. 8; Four Seasons – nová veřejná soutěž na hotel, in: *Architekt*, 1–2/1997, s. 28–44

6. Hotel Four Seasons v Praze/ Jiří Hůrka, Vítězlava Rothbauerová, in: *Architekt*, č. 4/2001, s. 11–18

7. Jan Veselý: Hotel Four Seasons na Alšově nábřeží, in: *Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu*, č. 1–2/2000, s. 4–5

9. Staré Město. Průčelí budovy Myslbek od ulice Na Příkopě. Foto K. Bečková, 2006

10. Staré Město. Hotel Four Seasons při vltavském nábřeží využil k naplnění nezbytné kapacity i několik historických budov v bezprostředním okolí, z nichž však ponechal pouze fasády. Foto K. Bečková, 2004

a že kvůli naplnění požadované kapacity lze z historického domu ponechat jen obvodové stěny. Všechny tři případy vzbudily značný ohlas v odborné i kulturní veřejnosti, což se zdálo být zárukou, že se jejich špatné stránky již nebudou opakovat. Skutečnost však byla jiná – s každou další obdobnou realizací byly reakce veřejnosti slabší a tato se postupně dostávala do stavu letargie, který se začal až nebezpečně podobat rezignaci na sklonku totalitního režimu.

Od poloviny devadesátých let vznikala ve středu města administrativně-obchodní centra – někdy na volných parcelách, jindy na místě demolovaných domů. Důvodem byla „dobrá adresa“ historické Prahy, kterou však tyto velké stavby většinou výrazně poškodily. Jejich

kumulace v historickém jádru byla důsledkem absence promyšlené městské urbanistické politiky, která měla již od počátku obdobně megalomanské projekty vykazovat na periferii nebo okraj města.

Učebnicí nesystematického přístupu odpovědných městských představitelů k pražskému urbanismu je novodobá historie Náměstí Republiky. Toto klíčové místo na pomezí Starého a Nového Města bylo po celé dvacáté století chápáno jako místo budoucího rozvoje městského jádra a ještě v osmdesátých letech zde byla zamýšlena budova nové opery. Devadesátá léta učinila naštěstí konec projektům příliš velkolepým, které by rozrušily historický urbanismus této části středověké Prahy. Zástupci města však zaujali druhé extrémní

11. Nové Město. Dům U Šálků čp. 310 na nároží Karlova náměstí a Resslovy ulice. V jádru renesanční dům byl zbořen roku 1939. Parcela zůstala šedesát let nezastavěna.

12. Nové Město. Novostavba Charles Square Center v pohledu od Resselovy ulice.
V pozadí kostel sv. Ignáce na Karlově náměstí. Foto M. Micka, 2002

13. Nové Město. Novostavba Charles Square Center na nároží Karlova náměstí a Resselovy ulice.
Foto K. Bečková, 2006

14. Nové Město. Novostavba Charles Square Center svým velikým objemem a tuctovým architektonickým výrazem neblaze proměnila architektonický koncept celého Karlova náměstí. Foto J. Středa, 2003

stanovisko – ačkoli bylo jasné, že se zde bude hojně stavět, nestanovili žádné regulační podmínky a vše nechali na aktivitě investorů.

Nejprve zde vznikla v roce 1996 bezvýrazná budova Hypobanky (Bernhard Wining), která však byla alespoň výsledkem velké architektonické soutěže.⁸ Projekt na přestavbu kasáren Jiřího z Poděbrad (1996 první projekt, realizace 2004–2006) již byl plodem čiré developerské spekulace, neboť zde byl

použit později velice osvědčený recept – předložit návrh tak nesmyslně naddimenzovaný (v tomto případě dvojnásobná výška proti budově kasáren a objem, který zastiňuje všechny stavby v okolí včetně rozlehlé Kotvy), že posléze se diskuse už nevede o tom „jak by měl dům ideálně vypadat“, ale „jak jej zmenšit na únosnou mez“. Úvahy o velkých novostavbách se tak definitivně posunuly do roviny handrkování a kupeckých počtů, přičemž na konci vysilující snahy

15. Nové Město. Rotunda sv. Longina v ulici Na Rybníčku v těsném sousedství s novostavbou Longin Bussines Center. Foto M. Micka, 2002

16. Nové Město. Ulice Na Rybníčku s novostavbou Longin Bussines Center. Foto K. Bečková, 2006

památkových institucí mohla být v nejlepším případě stavba snesitelná, nikoli však kvalitní.⁹

V letech 2001–2002 vyrostlo na velké rohové parcele na Karlově náměstí administrativní centrum, jehož velké dimenze a tuctový architektonický výraz neblaze proměnily architektonický koncept celého náměstí.¹⁰ Za zbytečně promarněnou šanci lze označit jinak poměrně kultivovanou stavbu Longin Business Center (Martin Kotík, dokončeno 2000), která zaplnila volnou plochu v těsném sousedství novoměstské rotundy sv. Longina. Plocha zde vznikla v osmdesátých letech demolici řady klasicistních domů. V tomto případě nejde ani tak o celkový výraz budovy, jako spíše o to, že po zániku domů vedle rotundy se objevila možnost rehabilitovat zde prostor bývalého hrbitova a zdůraznit tak zvláštní charakter dosud zčásti dochované urbanistické struktury prastaré čtvrti Rybníček, která zde přecházela jak založení Nového Města Karlem IV., tak regulační zásahy 19. a 20. století.¹¹

Téma výškových staveb v centru Prahy otevřel projekt Martina Kotíka na zástavbu rohové parcely v dolní části Václavského náměstí. V jedné z jeho variant se objevi-

la prosklená věž, která výrazně převyšovala své okolí a radikálně tak narušovala urbanistickou strukturu v samotném srdci historického města.¹² Kvůli bouřlivé reakci odborné veřejnosti byla stavba snížena na úroveň protějšího paláce Koruna a následné přepracování projektu atelierem DaM vedlo k jeho výraznému zkvalitnění. V diskusi nad Kotíkovým projektem bylo opět mnohokrát řečeno, že Praha je město spjaté s terénem a že do něj výškové či věžové domy rozhodně nepatří, neboť by rozrušily jeho modelaci a tím jej nevratně zničily. Je jisté zásluhou této jednoznačné reakce uměleckohistorické, památkové i architektonické obce že se tak zatím podařilo výraznějšímu narušení panoramatu pražského historického města zabránit.¹³

Ve stejné době však vznikaly i příklady pozitivní, které naopak pomáhají vrátit architektuře ztracený kredit a vytvořit platformu pro souznění zbytečně znepřátelených táborů architektů a památkářů. Stavbou, která jako první probudila živý zájem veřejnosti, byl jednoznačně Tančící dům Vlada Miluniče a Franka Gehryho (dokončen 1996).¹⁴ Jeho dynamické zvlnění průčelí invenčně doplnilo řadu nábrežních činžovních domů a ukázalo,

17. Nové Město. Mezi nejnejinvenčnější novostavby posledního desetiletí 20. století v České republice patří Tančící dům na Rašínově nábřeží. Foto M. Micka, 2002

8. Soutěž na Hypobanku, in: Architekt, č. 21–22/1995, s. 14–19

9. Richard Biegel: Kasárna Jiřího z Poděbrad na Náměstí Republiky, in: Sto let Klubu Za starou Prahu, Praha 2000, s. 199–203; Richard Biegel: Návrh novostavby na pozemku Josefských kasáren, in: Za starou Prahu, věstník Klubu Za starou Prahu, č. 1–2/2001, s. 18–19

10. Skandinávské centrum na Karlově náměstí v Praze – veřejná ideová soutěž, in: Architekt, 18–19/1997, s. 28–33; Josef Hyzler: Novostavba Charles Square Center na Karlově náměstí, in: Za starou Prahu, věstník Klubu Za starou Prahu, č. 1–1/2002, s. 19–21; Centrum Karlovo náměstí v Praze-Novém Městě/SIAL Liberec-Lohan Associatess, in: Architekt, č. 10/2003, s. 14–19

11. Kateřina Hanzlíková (Finková): Longin Business Center – Nevítaný soused rotundy sv. Longina na Novém Městě, in: Sto let Klubu Za starou Prahu, Praha 2000, s. 182–183

12. Richard Biegel: Trautmannsdorfský palác a Astra: špatný systém památkové péče?, in: Architekt 4/1999, s. 73–5; Richard Biegel: Trautmannsdorfský palác a dostavba Lindtova paláce: dvě strany téže mince, in: Sto let Klubu Za starou Prahu, Praha 2000, s. 190–198; Prosklená věž na Václavském náměstí?, in: Architekt, 1–2/1998, s. 6–8; Dostavba budovy Astra – další etapa, in: Architekt, 19/1998, s. 9–11; Kateřina Bečková: Nečekaný Happy-end velkého dramatu, in: Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 3/2003

13. Praha – město věží a bran (z diskusního semináře Ústavu dějin umění na téma Novodobá věž v centru Prahy, in: Architekt, 9/1998, s. 33–41; projekt publikován tamtéž, s. 10;

14. Dům na Rašínově nábřeží v Praze, in: Architekt, č. 14–15/1996, s. 17–23

18. Nové Město. Novostavba paláce Euro v dolní části Václavského náměstí je jednou z mála chválených novostaveb v historickém jádru města pro své zdařilé navázání na objemovou koncepci podoby náměstí formované v 19. a 20. století. Foto M. Micka, 2002

že klíčem k soužití historické a současné architektury není historizující nápodoba, ale respekt k urbanistickým zásadám a regulativům svého prostředí. Obdobně odvažná a zároveň citlivá byla dostavba paláce Langhans ve Vodičkově ulici od architekta Ladislava Lábuse.¹⁵ Jeho hmotová kompozice směrem do Františkánské zahrady mimo jiné respektovala volný prostor kolem zahrady a vyšší obytnou budovu postavila až do druhého plánu za nízký fotografický ateliér, což jiné současné stavby na tomto místě ignorovaly. Jak bylo řečeno výše, díky zásahu architektů Petra Malinského a Richarda Doležala byl výrazně přepracován vnější vzhled paláce EURO na Můstku, přičemž výsledek lze označit za jednu z nejzdařilejších staveb porevoluční Prahy.¹⁶ Velmi citlivý a zároveň tvůrčí vstup do historického prostředí přinesl také tunel pod Prašným mostem architekta Josefa Pleskota.¹⁷ Poslední dvě zmiňované stavby byly mimo jiné nominovány na Cenu Klubu Za starou Prahu za novou stavbu v historickém prostředí, kterou Klub od roku 2002 pravidelně uděluje.¹⁸

Samostatnou kapitolu představuje Malá Strana. Tato jediná pražská nezregulovaná čtvrť je již více než sto let obecně vnímána jako hotový obraz, do kterého by se nemělo dále zasahovat. V roce 2004 zde byl proto památkovým ústavem zamítnut jinak velice kvalitní projekt novostavby domu s podzemními garážemi na náplavce vedle Hergetovy cihelny architekta Jakuba Ciglera, který měl vzniknout na místě, jež nebylo nikdy v minulosti zastavěno. Odbor památkové péče magistrátu stavbu naopak schválil s poukazem na názory nezávislých odborníků, které ke svému projektu přiložil investor. Bouřlivá diskuse a téměř obecný konsensus nakonec jen

potvrdily názor, že Malá Strana jako nejcennější součást Pražské památkové rezervace má zůstat dalšího stavebního ruchu ušetřena, a rozhodnutí magistrátu bylo zrušeno. Pokud bude tento postulat někdy v budoucnu prolomen, stane se tak tedy pravděpodobně nikoli rozhodnutím odborných institucí, ale jen kvůli příliš silnému politickému nebo komerčnímu tlaku.¹⁹

V letech 1990–2005 zažila Praha stavební boom, který by se snad dal přirovnat k situaci mezi dvěma světovými válkami. Mezi vzniklými stavbami bychom našli mnohé, které svému okolí dost uškodily a jen málo těch, které by jej výrazně zlepšily. Většinu lze pak zahrnout do průměru, který městu nic zásadního nepřináší a z hlediska architektury na něm vlastně jen parazituje. To je dost hubený výsledek, který ještě vynikne při srovnání s některými menšími českými městy, která se během těchto let stala výraznými ohnisky kvalitní soudobé architektury (například Litomyšl).²⁰ Jediným vysvětlením pro tento nepoměr je skutečně onen mimořádně silný investiční tlak velkých developerských společností, který bohužel již z principu neprodukuje kvalitní architekturu, ale jen stavby programově neosobité a variabilní, aby mohly uspokojit různé zájemce s naprosto rozdílnými požadavky. Je zásadní rozdíl, staví-li si instituce nebo společnost své trvalé sídlo, nebo vzniká-li jen konzumní recyklovatelný produkt, který developerská firma ihned po dokončení prodá. Tato skutečnost je zjevná a praxe nám ji v posledních letech ukázala mnohokrát – o to více je alarmující nejen to, že město Praha si proti takovýmto realizacím nevytvořilo vnitřní „imunitu“, ale také, že je naopak podporuje a ztotožňuje se s nimi. Nejlepším příkladem v tomto směru je nekonečná podpora Prahy 1

projektu obrovského administrativně-nákladního centra Palladium v areálu Josefských kasáren, který zaplní celou obrovskou parcelu kasáren, z historických objektů ponechá v podstatě jen prázdnou slupku, ale navíc svými podzemními garážemi pro několik set vozidel výrazně zatíží životní prostředí v centru města. Městští politici v tomto případě do centra města vpustili zábavně-obchodní komplex, jehož pravé místo je někde u dálničního sjezdu na okraji metropole.

Pak lze říci, že za posledních patnáct let nedošlo přes všechny ztráty k radikálnímu zásahu do urbanistické struktury historické Prahy, je jedním dechem třeba dodat, že tento výsledek není zapříčiněn starostlivostí města, ale spíše vyčerpávajícím úsilím památkových pracovníků, historiků umění, některých architektů a samozřejmě také našeho Klubu. Některým razantním zásahům se podařilo zabránit na poslední chvíli, jindy došly investorovi v rozhodujícím okamžiku finance. V každém případě jsou dějiny urbanistického a architektonického vývoje Prahy posledních patnácti let mnohem více dilem improvizace než promyšlené koncepce.

Tato situace pokračuje dále a v mnoha ohledech se ještě stupňuje. Investoři jsou mnohem sebejistější než dříve, politická podpora velkých staveb je otevřenější, na důležité a sporné parcely se již nevypisují architektonické soutěže, ale zadávají se přímo architektům, u kterých je jistota, že velkou stavbu u příslušných úřadů prosadí. Závazné regulační podmínky stále neexistují a nikdo z představitelů města se netváří, že by mu chyběly.

Odbor památkové péče magistrátu se při svém rozhodování v takovýchto sporných případech neohlíží na názor Národního památkového ústavu, ale často se přikloní k názoru „nezávislého experta“, kterého však přivedl investor. Zároveň se vyplnily již téměř všechny historické proluky a nové velké stavby budou moci vznikat jen na úkor staveb stojících, což bude znamenat další demolice historických domů v Praze. Je sice pravda, že většina kancelářských novostaveb již vzniká mimo historické centrum města, ovšem novostavby velkých obchodních domů nebo hotelů nejsou ke svému okolí o mnoho vstřícnější. Vznikají samozřejmě i kvalitní stavby, jsou ale ve výrazné menšině a zpravidla představují ojedinělé počiny osvícených investorů a architektů, které nemají na masovou stavební produkci výraznější vliv.

Po patnácti letech jsme tedy konečně pochopili, co znamená pojem živelný rozvoj západního velkoměsta. Zkušeností máme tolik, že by nebylo těžké je zobecnit do nějakých jednoduchých závazných pravidel. Přesto se tak neděje a ze strany města není ani snaha to nějak výrazně zastírat. Dovolím si proto chmurnou předpověď, že při příští bilanci – dejme tomu v roce 2020 – zde budeme nuceni posmutněle konstatovat, že architekti a ochránci města sice konečně našli společnou řeč a konečně byla stanovena pravidla pro nové stavby v Praze, avšak to vše bylo vykoupeno vysokou cenou několika bezohledných staveb, které historické jádro Prahy nevratně poškodily. Doufám, že nemusím zdůrazňovat, jak rád bych se v tomto proroctví mýlil.

Richard Biegel

15. Studie palác Langhans, in: *Architekt*, č. 21/1997, s. 26–29; Rekonstrukce paláce Langhans v Praze/Atelier Lábus, in: *Architekt*, č. 11/2002, s. 3–15

16. Palác Euro v Praze na Václavském náměstí/Omikron K – DaM, in: *Architekt*, č. 8/2002, s. 3–9

17. Průchod valem Pražského mostu/Josef Pleskot-AP Atelier, Křístek, Trčka a spol., in: *Architekt*, č. 10/2002, s. 26–31

18. Rostislav Švácha: K ceně Klubu Za starou Prahu, in: *Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu*, č. 2/2003; Rostislav Švácha: Cena Klubu Za starou Prahu podruhé, in: *Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu*, č. 2/2004

19. Richard Biegel: Stavět na Malé Straně?, in: *Architekt*, č. 11/2003, s. 63–65; Kateřina Bečková: Záměr stavby bytového domu u Hergetovy cihelny a nová hra: Trumfuj jak umíš, in: *Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu*, č. 1/2004; Milan Pavlík: Novostavba bytového domu a parkingu u Hergetovy cihelny, in: *Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu*, č. 1/2005

20. Viz: Aleš Burian, Petr Palčák, Ivan Wahla (eds.): *Litomyšl a soudobá architektura*, Obecní dům, Brno 2001 – zde zejména stať Rostislava Šváchy *Litomyšlský zázrak*, s. 8–17

19. *Nové Město. Dostavba paláce Langhans mezi Vodičkovou ulicí a Františkánskou zahradou se stala příkladem soudobého řešení, které neztratilo tvůrčí odvahu a přesto zůstalo k okolí citlivé. Foto K. Bečková, 2006*

REKONSTRUKCE PAMÁTKOVÝCH OBJEKTŮ

Následující stať je věnována problematice oprav, rekonstrukcí a přestaveb architektonických památek. Cílem textu je rekapitulace vývoje v Praze po roce 1989 a osvětlení hlavních problémů demonstrováním na konkrétních příkladech.

Památková péče je jedním z oborů, kde byla naděje vkládána v konec totalitního režimu nejživější. O to palčivějšího zklamání se tento obor dočkal. Je totiž úzce provázán se stavebnictvím a těžko bychom mezi konstruktivními disciplínami hledali jinou, tak silně poznamenanou totalitním obdobím. Lhostejnost a nedbalost v řemesle a brutalita v zacházení s existujícími prvky jsou dodnes pro českou stavební výrobu typické. Jsou přímým důsledkem dlouhodobé absence náročné klientely a obecného úpadku stavebních řemesel po likvidaci soukromého sektoru. I po patnácti letech dnes stále platí, že ve stavebnictví a projektové praxi diktují podobu mnoha konstrukcí dodavatelé a druhově omezený sortiment typizovaných výrobků. Jakékoli odchylky od normových vzorů jsou považovány za nadstandardní a jsou neúměrně drahé. Velký pohyb ekonomiky a celková zchátralost domovního fondu jsou důvodem trvajících převisů poptávky po stavebních firmách nad nabídkou. Firmy si proto mohou dovolit odmítat zakázky o menším objemu prací, a tlačí odmítáním garance za opravy starších konstrukcí vlastníky nemovitostí ke zbytečně radikálním zásahům. V důsledku masivní reklamní kampaně výrobců je obecnou praxí vyměňovat plošně veškeré stavební vybavení objektů, ačkoli je často zcela funkční, nebo je poškozena jen nepatrná a snadno opravitelná část. Na rozdíl od movitých památek není nijak vymezen okruh firem oprávněných provádět opravy nemovitých kulturních památek a ty jsou často firmami bez potřebné kvalifikace znehodnocovány. To vše je přirozeně pro obnovu architektonických památek, kde je důležitá zejména preciznost, vysoká odbornost a úcta k dochované materii, krajně nepříznivé.

Dědictví minulé doby

Pražská památková péče raného porevolučního období dostala do vínku několik nedokončených stavebních akcí, započatých již v hloubi osmdesátých let 20. století. Jsou to zejména „plošná rekonstrukce Jánského vršku“ na Malé Straně, celková rekonstrukce staroměstského Ungeltu, rekonstrukce domů České techniky v Husově ulici a rekonstrukce Vrtbovské zahrady na Malé Straně. Z dalších obdobných příkladů, lišících se zejména menším rozsahem je nutno jmenovat především započatou rekonstrukci domů čp. 150, 151 a 153 v Karlově ulici. Všechny uvedené případy spojuje několik společných rysů. Jedná se zpravidla o památkové objekty mimořádně vysoké kulturní hodnoty, které byly před započátkem rekonstrukcí ve zchátralém stavu. Ve všech případech rekonstrukce začala dlouho před revolucí, ale stavební práce uvízly na mrtvém bodě. Rekonstrukce byla vždy zahájena drastickými vyklízecími pracemi, během kterých zmizely zejména všechny původní dveře a okna, podlahy, často střešní krytina a mnohdy i většina historických omítek. Ve velkém rozsahu došlo i k odstraňování dřevěných stropních konstrukcí.

Když se na počátku devadesátých let v některých z těchto objektů znovu rozeběhly stavební práce, bylo autentické vybavení domů vesměs nenávratně pryč, a postupy stavebních firem ještě příliš ovlivněny zvyklostmi zprůmyslněného stavebnictví. Instituce památkové péče byly v těchto případech často velmi shovívavé, především kvůli stále živé představě možného úplného zániku dlouho ladem ležících staveb. Rekonstruované prostory byly záhy pronajaty bohatým firmám, luxusním obchodům a restauracím. Dokončení dlouho stagnující

1. Malá Strana. Dům U Ježíška na Tržišti v zimě roku 1992. Příprava objektu pro plánovanou rekonstrukci znamenala likvidaci většiny autentické výbavy domu – oken, dveří, podlah, stropů atp. Od té doby udělala péče o památky velký krok kupředu, přesto o podobné obrázky není ani dnes v centru Prahy nouze.

2. *Preparátorský přístup ke kulturním památkám. Pohled na rubovou stranu fasády památky po zboření všech ostatních konstrukcí má velkou didaktickou hodnotu. Není divu, že se dostal i na stránky skript Fakulty architektury ČVUT. V tomto případě byl podkladem pohled na zbytky domu čp. 83 na Alšově nábřeží na Starém Městě, chráněného jako kulturní památka, do něhož byla vestavěna část hotelu Four Seasons.*

rekonstrukce jmenovaných objektů vnímala většina Pražanů i přes negativní dopad na jejich památkovou podstatu jako velmi pozitivní signál. Poprvé se zde však setkáváme s jevem, který bude posléze provázet negativně většinu stavebních akcí v historickém jádru Prahy, totiž s vymizením běžného života. Do opravených obytných domů se již nevrátili původní obyvatelé a obytná funkce zde byla většinou omezena na minimum.

Část postižených objektů musela na své vzkříšení ještě počkat. Slavná Vrtbovská zahrada byla otevřena až na samém konci devadesátých let. Ve stejné době byl rekonstruován a dostavěn také dlouho pustý dům čp. 425 v Karmelitské ulici s rozsáhlou, mnoho let rozestavěnou přístavbou ve dvoře. Rekonstrukce domů v Karlově ulici je dokončována v současné době.¹ V těchto případech můžeme již sledovat jakýsi posun

v přístupu. Dochované historické prvky a konstrukce jsou většinou zachovávány, někdy i náročně restaurovány. Původní dřevěné nosné stropní konstrukce jsou však nezdědky ponechány jen jako kulisa a jsou vyvěšovány na nové ocelobetonové stropy. V době, kdy tyto rekonstrukce probíhají, je také vyvíjen již výrazně vyšší ekonomický tlak na maximální komerční využití všech ploch a prostorů nemovitosti. To s sebou přináší další negativní jevy, jako je budování půdních vestaveb do cenných historických krovů a zastavování volných ploch dvorů budovami s několika podzemními podlažími. Absence precizní stavební regulace v jádru Prahy má pak za důsledek předimenzovanost přístaveb a často i užití naprosto nevhodných konstrukčních technologií. Domy po rekonstrukci většinou slouží jako hotely nebo kancelářské budovy.

3. *Staré Město. Trautmannsdorfský palác čp. 159 na Mariánském náměstí v současné době. Nepřirozeně a tvrdě působící betonová římsa a převýšená střecha jsou dílem nedokončené přestavby.*

1. Více informací viz: M. Rykl, M. Hauserová, Dům čp. 150/I. v Karlově ulici na Starém městě, in: sborník konference Dějiny staveb 2002

...příklady strhnou

Na samém počátku nových „demokratických“ dějin našeho státu provedla sněmovna České republiky, tehdy ještě součástí společného státu Čechů a Slováků, velmi problematickou majetkovou operaci. Vyňala z účinnosti restitučního zákona domy obklopující její sídlo v srdci Malé Strany, a vybudovala v nich své zázemí. Jednalo se v první fázi o domy západní fronty Tomášské ulice a posléze i o tři paláce na severní straně dolního Malostranského náměstí. Při adaptaci domů v Tomášské ulici postupovala sněmovna velmi radikálně a bezohledně. Z jejich autentického vybavení zůstalo zachováno minimum. Poněkud mladší adaptace větších palácových staveb byla již, snad díky většímu odstupu od totalitní éry a vlivem většího důrazu na reprezentaci sněmovny, k hodnotám architektonických památek šetrnější. Pomineme-li absurdní fakt, že demokratický zákonodárny sbor získal objekty pro své sídlo de facto zcizením, dala sněmovna svým postupem impuls k dalšímu vylidňování a umrtvování historického jádra. Způsob, jímž s nově nabytými památkovými objekty zacházela, byl jasným signálem, že na platný památkový zákon není třeba brát příliš velký ohled. Velmi arogantní postup sněmovna znovu zopakovala v letech 1999–2002, kdy získala někdejší palác Kinských v Nerudově ulici a přestavěla jej na ubytovnu pro poslance o čtyřiceti obytných jednotkách.² Přes velké protesty odborné veřejnosti zde vybudovala podzemní garáže pro osmdesát automobilů, za cenu zničení části archeologického terénu v síle 6–9 metrů s pozůstatky nejstaršího opevnění Malé Strany ze 13. století. Nadzemní část paláce byla opět zrekonstruována velmi razantním způsobem. Zmizely tak mimo jiné renesanční krovy dvorních křídel a část malovaných renesančních stropů.

Čeští zákonodárci získali v průběhu posledních patnácti let různým způsobem na Malé Straně ještě několik objektů. Sněmovně připadlo např. bývalé jezuitské gymnázium. Zde probíhala adaptace méně bouřlivě, opět však došlo k vybudování garáží s poměrně velkou kapacitou. Další palácové objekty v blízkém sousedství pak obsadil nově zřízený senát. Ten nejprve zabral známý Valdštejnský palác, který byl předmětem nevyřízeného restitučního nároku, posléze expandoval i do sousedních paláců Kolowratského a Malého Fürstenberského. Zatímco ve Valdštejnském paláci byl postup adaptace přísně hlídán a podřízován památkovým hodnotám jednotlivých částí, expanze přes ulici do dalších paláců byla znovu provázena bezohlednou arogancí mocenského aparátu. Zcela bez ohledu na hodnoty archeologického terénu v nejstarší sídelní zóně Malé Strany a navzdory negativnímu stanovisku státní památkové péče prosadili senátoři vybudování podzemních garáží v nádvoří Kolowratského paláce a tunelu pod Valdštejnskou ulicí, spojujícího jednotlivé objekty.

2. K. Hanzlíková, Dobový taneček kolem garáží v Nerudově ulici; Fr. Kašička, Palác Kinských o sobě vypráví; obě in *Za starou Prahu*, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 3/2002

3. Třikrát z Pražské památkové rezervace: Myslbek, Špačkův dům, Darex, in *Architekt*, č. 3/1997

4. K. Hanzlíková, Demolice domů na území pražské památkové rezervace 1994–2001, in: *Za starou Prahu*, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 1/2002

4. Nové Město. Palác U Hybernů na náměstí Republiky skrývá ve své hmotě raně barokní kostel, který byl téměř ze čtvrtiny kostelní lodi ubourán ve prospěch stavby muzikálového divadla. Foto M. Patrný, 1999

Všechny vyjmenované akce zákonodárců byly přirozeně mnohokrát komentovány v médiích. Postupy posvěcené „korunovanými hlavami“ se tak staly jakýmsi obecným „know how“.

Pohrobci knížete Potěmkina

Již od počátku devadesátých let 20. století se v Pražské památkové rezervaci objevuje také jev zvaný „fasádismus“. Jedná se o způsob rekonstrukce historické stavby, kdy se z původního objektu ponechává jen uliční fasáda a všechny ostatní konstrukce jsou nahrazeny novými, nejčastěji bez vztahu k původním.

Prvním příkladem tohoto jevu byla již v roce 1990 rekonstrukce několika přízemních domků na Novém Světě na Hradčanech. Asi nejznámější je ale případ domu na Václavském náměstí, známého jako Darex, z roku 1995.³ Zničení novobaročního domu rozpoutalo ohnivé diskuse především díky nálezům zbytků středověké lékárny při výkopu nových suterénů. S nalezenými fragmenty přirozeně projekt nepočítal a musely zcela ustoupit novostavbě.

Ještě bouřlivější debatu pak rozpoutal o dva roky později velký stavební podnik České pojišťovny ve Vladislavské ulici, kdy byl stejným způsobem zprovozen z povrchu zemského novorenesanční objekt.⁴ Kameny úrazu však v tomto případě byly dva. Zničený objekt byl chráněnou kulturní památkou. V průběhu hloubení stavební jámy pak došlo k odkrytí židovského pohřebiště z přelomu 13. a 14. století. Po táhlém jednání mezi pojišťovnou a Židovskou obcí došlo k nepřilíh přesvěd-

čivému řešení, totiž k zalití ostatků i s hliněným balem do betonového sarkofágu, který byl spuštěn pod úroveň základů novostavby. Z likvidace hmotné podstaty zákonem chráněné kulturní památky nebyly pro investora vyvozeny žádné důsledky.

Ve stejné době probíhala v Praze dlouhá diskuse doprovázená mnoha protestními akcemi týkající se plánovaného hotelu na Alšově nábřeží. Veřejnost zná tuto kauzu pod názvem investora, mezinárodní hotelové společnosti Four Seasons.⁵ Na rozdíl od předešlých dvou případů byl negativní postoj Pražanů i odborné veřejnosti v této kauze ovlivněn i jejím obchodně politickým pozadím. Pozemek určený po léta jako územní rezerva k vybudování menzy pro tři bezprostředně sousedící vysoké školy (UMPRUM, FF UK a PF UK) byl prvním porevolučním pražským primátorem postoupen hotelové společnosti za podmínek pro město velmi nevýhodných. Zároveň s volným pozemkem, na němž stála provizorní přízemní budova mateřské školy, byly hotelové společnosti prodány i tři sousedící památkové objekty. Dva z nich byly během výstavby kromě fasád zbořeny, třetí byl alespoň částečně restaurován. Zásadní význam tohoto stavebního podniku pro další vývoj v Pražské památkové rezervaci spočívá však především v tom, že se odehrál na jednom z pohledově nejfrekventovanějších míst historického jádra, viditelném ze všech nejdůležitějších vyhlídkových bodů – především z Karlova mostu a z rampy Pražského hradu. Prošel-li takto razantní zásah zde, neexistuje napříště v Praze místo, kde by bylo možno pohledovou exponovaností argumentovat proti rozměrné novostavbě. Druhou důležitou rovinou je politické pozadí případu.

Po vzoru neohrožených velkých investorů provedly na přelomu 20. a 21. století přestavby historických domů ponechávající pouze uliční fasádu desítky středních i menších stavebních podnikatelů. „Fasádistický“ trend postihl během uplynulých let zejména zástavbu starších pražských mimorezervačních čtvrtí, tedy Karlína, Libně, Smíchova, Vinohrad a Žižkova převážně z 19. století.

Posledními opravdu křiklavými případy tohoto druhu byly přestavby dvou památkově chráněných novoměstských hotelů. Novobarokní hotel Kriván na náměstí I. P. Pavlova byl z větší části zbořen. Zůstaly z něj pouze fasády nárožní partie s arkýřem a věžicí. O poznání „lépe“ dopadl proslavený secesní hotel Central v Hybernské ulici, navržený významným vídeňským architektem Friedrichem Ohmannem. Z historické budovy zbyla kromě uliční fasády ještě část obvodových zdí a honosné mramorové schodiště.⁶

Uvedené příklady jasně ilustrují absolutní nepochopení podstaty památkové péče, v níž nejde jen o zachování kulisy průčelí. Předmětem památkové ochrany je celá hmota domu včetně vnitřních konstrukcí s autentickým vybavením a detaily, které jako celek svědčí o kultuře dob, kdy byl objekt stavěn, užíván a upravován. Cílem památkové péče není zastavit vývoj domu jako živého organismu, ale zabránit jednorázové likvidaci dlouhodobě

vznikajícího rozmanitého celku a jeho uměleckořemeslných hodnot. „Fasádistické“ přestavby jsou projevem pokryteckého a nekulturního přístupu k odkazu a dílu předešlých generací.

Invaze barbarů

S pokračující komercializací historického centra Prahy vzrůstal postupně od poloviny 90. let i ekonomický tlak na změnu využití většiny historických objektů, kde dosud přežívali nájemníci nebo podniky z předlistopadové doby. Přicházeli velcí investoři a developerské společnosti s velkorysími podnikatelskými záměry, někdy pro Prahu vhodnými, jindy méně. Některé z těchto záměrů byly realizovány, některé odezněly a některé se rozeběhly, ale byly zastaveny v průběhu realizace a zůstaly nedokončeny. Zejména poslední jmenované projekty byly prakticky vždy vůči historické a památkové materii adaptovaných objektů absolutně bezohledné. Obecně lze říci, že čím velkorysejší je investiční záměr, tím zásadnější změny stávajících objektů vyžaduje. Ve středověké struktuře městského jádra jsou radikální změny prakticky vždy v rozporu s památkovými hodnotami jednotlivých objektů i celku. Velcí investoři se tak většinou dostanou do konfliktu s památkovým zákonem.

V následujícím výčtu uvádím charakteristiky nejkriklavějších případů devastace památkových objektů ve středu Prahy. Jedná se až na výjimky o objekty v jádru středověké a na počátku přestavby prakticky intaktní. V některých případech došlo k devastaci pod záštitou rozhodnutí odboru památkové péče pražského magistrátu, jindy dokonce naprosto nezákonně.

5. Nové Město. Palác U Hybernů na náměstí Republiky, zákres ubourané části kostela do historické fotografie.

5. J. Veselý, Hotel Four Seasons na Alšově nábřeží, in: Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 1-2/2000

6. R. Biegel, Rekonstrukce a přestavba hotelu Central v Hybernské ulici na Novém Městě, in: Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 3/2003

6. Nové Město. Palác U Hybernů na náměstí Republiky, přestavba někdejšího kostela na muzikálové divadlo. Na zbrusu nové střeše se objevují i nové vikýře. Foto J. Veselý, 2005

Na samém počátku devadesátých let 20. století počala dlouholetá agonie významné staroměstské památky, zrušeného kostela sv. Michaela Archanděla. Dlouho opuštěný kostel přestavěný na skladiště se stal obětí požáru, který zničil barokní střechy lodě a věže. Stavba byla provizorně zastřešena a správce objektu, Národní knihovna, začal hledat prostředky pro její rekonstrukci. Hledání vyústilo v roce 1995 v dlouhodobý pronájem objektu společnosti Kontakt Moravia, a. s. V letech 1997–1998 proběhla za hlasitých protestů celého spektra pražské kulturní veřejnosti devastační přestavba kostela, během které byla vyrabována krypta s ostatky servitských mnichů a zlikvidovány byly i starší hroby pod podlahou kostela. Samotná stavba pak byla znehodnocena náhradou provizorních dřevěných konstrukcí skladiště novým ocelovým skeletem, který z větší části vyplnil prostor kostela. Konstrukce skeletu byla zasekána do gotického zdiva obvodových stěn a středních pilířů. Vše vyvrcholilo umístěním restaurace s mohutnými neforemnými vikýři do obnovené střechy objektu. Znesvěcení sakrální stavby dovršila údajně historická show St. Michael's Mystery, kterou nájemce v kostele po určitou dobu provozoval. Přes trvající protesty veřejnosti skončilo celé drama v létě roku 2005 prodejem objektu nájemci.⁷

Na Starém Městě byla v polovině devadesátých let zahájena přestavba Trautmannsdorfského paláce na Mariánském náměstí.⁸ Záměr byl od počátku hodnocen jako velmi kontroverzní. O projekt se rozhořel prudký spor mezi pražským památkovým ústavem a odborem památkové péče magistrátu. Přestavba Trautmannsdorfského paláce však byla nakonec povolena, zahájena a byly provedeny hrubé stavební práce, jejichž následkem došlo k likvidaci klasicistního krovu, stropů nad prvním patrem paláce a vybudování tvrdé a nevzhledné

nové střešní konstrukce. Poté se stavební práce zastavily a stojí dodnes.

Ve stejné době byl také schválen záměr mezinárodní hotelové společnosti Ritz-Carlton vybudovat v těsném sousedství Staroměstského náměstí rozsáhlý hotelový komplex spojením pěti v jádře středověkých domů v bloku mezi Celetnou, Železnou a Kamzиковou ulicí.⁹ Rovněž v tomto případě byly stavební práce zahájeny a po čase zastaveny a rovněž zde zůstal záměr dodnes nedokončený. Již první fáze prací však způsobila nedozírné škody na památkové podstatě objektů. V areálu domu U Sixtů byl jeden objekt zcela zbořen a dva vyrabovány. V prostoru dvora a v přízemí bočních křídel byl terén snížen až o 5 m kvůli plánovaným rozsáhlým suterénním prostorům. Záměr je i přes dlouhou odmlku dodnes živý a rozrostl se o další objekty. Z památkového a urbanistického hlediska se zde schyluje ke katastrofě. Vznikl by totiž gigantický, ve středověké struktuře okolí zcela cizorodý monolit. Jednotlivé do něj začleněné středověké domy budou přestavbou a provozním propojením těžce a nenávratně poškozeny.

Dalším případem památky, v němž hrála velmi důležitou roli dlouhá prodleva následující po první fázi stavebních prací, je dům U Hybernů.¹⁰ Jedná se o někdejší celnici vzniklou klasicistní přestavbou raně barokního klášterního kostela. Rekonstrukce domu U Hybernů na muzikálové divadlo byla zahájena v letech 1997–1999 na základě naprosto nevhodného projektu, proti jehož schválení protestovala široká odborná veřejnost. Projekt byl však i přes protesty úřady schválen. Jeho nejspornějšími body byly navrhovaná demolice jednoho travě raně barokní kostelní lodě včetně klenby a odstranění nepoškozeného a zcela funkčního barokně-klasicistního krovu nad hlavní lodí. Oba zásahy do objektu byly provedeny na samém počátku stavebních prací. Nedlouho

po tom se stavba na čtyři roky zastavila. Došlo ke změně investora i plánovaného využití. Vysoce hodnotná raně barokní architektura lodi někdejšího kostela, kterou architekti klasicistní přestavby ctili a ponechali neporušenou, byla zcela zbytečně poničena.

Z řady předchozích i následujících příkladů vybočuje případ Sovových mlýnů. V letech 1999–2001 je rekonstruovalo město Praha s přispěním paní Medy Mládkové pro galerii prezentující sbírku moderního umění, kterou tato dáma a její zesnulý manžel hlavnímu městu věnovali. Na obnovu zpustlého areálu mlýnů byla vypsaná architektonická soutěž, jejíž výsledky však byly ignorovány. Objekt byl nakonec rekonstruován a opravován podle projektu vídeňské architektky Heleny Bukovanské, s tím, že v průběhu realizace přicházela M. Mládková s dalšími a dalšími pozměňujícími návrhy, vesměs velmi kontroverzního charakteru. Výsledek rekonstrukce lze hodnotit jako velmi průměrný. Vinu na tom nese zejména velmi nízká úroveň stavebního řemesla. Největší škoda na památkové podstatě objektu byla způsobena vypreparováním nejstarší části objektu – renesanční schodišťové věže, kde byla zchátralá vnitřní konstrukce nahrazena ocelovým schodištěm. Schodišťová věž pak byla korunována mediálně proslavenou skleněnou „krychlí“. Zásahy do podoby objektu bývalých mlýnů však dosud pokračují. V současné době se M. Mládková snaží přes vytrvale negativní stanovisko všech úrovní státní památkové péče prosadit přestavbu doposud poměrně nedotčeného objektu bývalých stájí zahrnující jeho navýšení a prosklení sedlové střechy. Příklad Sovových mlýnů je v porovnání s výše uvedenými devastacemi památkového fondu spíše úsměvný. Uvádím jej však především kvůli jeho společenskému dopadu. Paní Meda Mládková jednak ignorovala výsled-

ky regulérní architektonické soutěže, jednak prosadila kontroverzní zásahy do objektu navzdory zamítavým stanoviskům všech památkových institucí díky svým politickým kontaktům. Vyslala tím, spolu se zvěčnělým ministrem kultury Pavlem Dostálem, velmi negativní signál do celé společnosti. Společně znevážili odborný aparát, který je v naší zemi ustanoven zákonem k ochraně kulturního dědictví a který je díky klientelistickým vazbám mezi investory a výkonnými úřady již tak velmi oslabený. Následky tohoto neuvážlivého jednání budeme nepochybně pociťovat ještě velmi dlouho.¹¹

V posledních letech se objevují čím dál tím častěji případy bezostyšného porušování stavebního a památkového zákona. Výstižnější však bude označit tyto případy za čím dál okatější. Míra porušování zákonů patrně nenarůstá tak dramaticky, jak dramaticky mizí i sama snaha tyto přestupky maskovat. Je to patrně důsledek naprosté rezignace státních i samosprávných orgánů na kontrolu a vymáhání dodržování práva. Na třech následujících příkladech se pokusím demonstrovat postupnou gradaci nestydatosti investorů.

Na přelomu let 2003 a 2004 bylo v domě čp. 478 na Staroměstském náměstí v Praze naráz prováděno několik různých stavebních akcí.¹² Na základě souhlasného rozhodnutí magistrátního odboru památkové péče bylo vlastníkům povoleno vybudovat v prvním patře objektu nad gotickými žebrovými klenbami přízemí bazén. Majitel, patrně povzbuzen prvním úspěchem, počal obnovovat v prostoru vrcholně gotického podloubí zaniklou raně gotickou vstupní šíji. Pro tuto akci získal povolení až v průběhu stavby. Šíje byla navíc vybudována jako úplný novotvar, neboť v původní trase šíje stojí pilíř podloubí. Zbytky originální šíje byly zčásti zničeny, zčas-

7. D. Líbal, Tragédie kostela sv. Michala na Starém Městě pražském, in: Zprávy Klubu Za starou Prahu, č. 2/95; M. Pavlík, Ještě ke kostelu sv. Michala na Starém Městě, in: Zprávy Klubu Za starou Prahu, č. 2/96; M. Pavlík, Rekonstrukce a využití kostela sv. Michala na Starém Městě, in: Sto let Klubu Za starou Prahu, Praha 2000

8. R. Biegel, Trautmannsdorfský palác a Astra: Špatný stav památkové péče?, in: Architekt č. 4/1999

9. R. Biegel, Bude hotel Ritz-Carlton na Staroměstském náměstí?, in: Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu č. 1/2004

10. R. Biegel, Rekonstrukce kostela Neposkvrněného početí Panny Marie (tzv. paláce U Hybernů) na muzikálové divadlo, in: Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu č. 3/2000

11. K. Bečková (série článků), in: Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 3/2000, 1-2/2001, 3/2001, 1/2002; M. Pavlík, Dočasně přerušovaný život obnovených Sovových mlýnů, in: Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 2/2003

12. J. Veselý, Jak ustupuje gotická Praha hotelovým hostům, in: Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 2/2005

7. Staré Město. Průčelí domu U Sixtů čp. 553 v Celetné ulici nenasvědčuje tomu, že se za ním skrývá vykuchaný a těžce poškozený objekt. Foto R. Biegel, 2003

ti zabetonovány. Nesmyslně byla znemožněna plynulá komunikace v podloubí. Hladký průběh akce majitele ještě více povzbudil, takže již zcela bez povolení odstranil klasicistní pavlače a renesanční záchodový rizalit v nádvoří a dvůr s cihelnou gotickou fasádou přestropil konstrukcí z ocelových traverz.

Nový majitel nedalekého domu čp. 234 v Jilské ulici započal formálně povolenou přestavbu domu na hotel nepovoleným otlucením všech (gotických) omítek, odstraněním veškerých vnitřních dveří (barokních a klasicistních) a odstraněním části vnitřních stěn.¹³ Stavba byla zastavena státním stavebním dohledem. Majitel svatosvatě slíbil, že bude dále postupovat v souladu se stavebním povolením, načež odstranil z objektu všechna okna a historie se opakovala. Ne jednou, ale ještě několikrát. Majitel si ze státních orgánů zcela upřímně dělal legraci. Bohužel na úkor kulturního bohatství nedozírné ceny, neboť poškozený objekt patřil, jak se ukázalo, k nejlépe zachovalým honosným gotickým domům na Starém Městě.

V září roku 2004 zahájilo konsorcium společností T.V.B. s. r.o. a C.V.T.B. s. r.o. „přípravu“ rekonstrukce dvou paláců v Rytířské ulici na Havelském Městě.¹⁴ Pod rouškou vyklízcích prací zvládli stavební dělníci do ledna 2005 bez jakéhokoli povolení udělat z poměrně zachovalých paláců ruiny, na které musel být vydán havarijní výměr. V průběhu jara 2005 byla nezákonná stavba třikrát úředně zastavena, stavební práce však pokračovaly dál. Konec přineslo až několikanásobné trestní oznámení a medializace případu. Mezinárodní

8. Staré Město. Těžce zkoušený dům U Sixtů bude ještě o mnohé ochuzen, než přivítá první hotelové hosty. Foto J. Veselý, 2005

9. Staré Město. Nádvoří domu čp. 478 na Staroměstském náměstí skrývá kromě skvostné gotické cihelné fasády a zbytků sgrafitových omítek i doklad nevšedního barbarství majitele. V popředí ocelové traverzy nového přestropení dvora.

hotelová společnost Margheri Group, která, jak se ukázalo, stojí za zmíněnými společnostmi, se proti mediální prezentaci jejího nezákonného postupu s velkou suverenitou ohradila. Jaké závěry z celé kauzy vyvodí vyšetřovatel a posléze snad i soud, se dosud neví. Opět však došlo k nenávratnému poškození objektů vysoké kulturní hodnoty, neboť zničené paláce obsahovaly kromě prvotřídních barokních a klasicistních prvků i mnohé konstrukce renesanční a především části výstavných raně gotických kupeckých domů.

Není všechno černé...

Tento text nemá přirozeně vzbudit v čtenáři dojem, že se v posledních letech v Praze památky jenom ničí. Za všechny pozitivní příklady z porevolučního období uvedu několik vzorových oprav, které zaslouží povýtce jen chválu. Náročnými opravami s velkým podílem restaurování prošly Toskánský palác na Hradčanech, Obecní dům a Dětský dům na Starém Městě, Nostický palác, Hartigovský palác a kostel sv. Mikuláše na Malé Straně. Restaurovány byly také dvě významné pražské vily z 20. století, Trmalova vila od architekta Jana Kotěry ve Strašnicích a Müllerova vila od Adolfa Loose ve Střešovicích. Všechny vyjmenované akce byly prováděny na prvotřídní úrovni, počínaje projektem a konče posledním šroubkem na klíče u dveří. Investorem většiny z těchto podniků však byl stát nebo jeho příspěvkové organizace. Tyto opravy měly širokou publicitu, nebudu je proto popisovat detailněji.

10. Staré Město, dům čp. 234 mezi Jilskou a Jalovcovou ulicí. Kdo by za půvabnou sgrafitovou fasádou čekal jednu z největších tragédií porevoluční památkové péče v Praze?
Foto J. Veselý, 2005

Závěrem

Kdybychom se před patnácti lety zeptali kolegů ze západní Evropy, jistě by nám budoucí problémy české památkové péče bez problémů vyjmenovali. Neochota velkých investorů k ohleduplnému zacházení s kapacitně omezenými historickými stavbami, snaha o zastavování všech volných prostor v lukrativních jádrech měst, ohrožení archeologických terénů budováním podzemních garáží, klientelistické tlaky na úředníky státní správy a samosprávy ...– to vše jsme se mohli dozvědět

bezbolestně, a včasným nastavením jasných pravidel předejít mnoha nenahraditelným ztrátám na kulturním dědictví. Díky naší politické nedospělosti se nepodařilo stanovit pravidla hry (nejen v památkové péči) na počátku bouřlivé doby. Dnes naši zastupitelé, úzce provázaní s ekonomickou sférou, jakékoli přísnější předpisy těžko prosadí. Tím spíše, že kompetentní orgány nedokážou a mnohdy ani nechtějí vymoci dodržování zákonů a předpisů stávajících.

11. Staré Město, dům čp. 234 mezi Jilskou a Jalovcovou ulicí. Interiér domu po otlučení historických omítek a dalších nepovolených zásazích.
Foto M. Patrný, 2004

13. M. Patrný, Rekonstrukce domu čp. 234 v Jilské 7, in: Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 2/2004; J. Veselý, Jak ustupuje gotická Praha hotelovým hostům, in: Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 2/2005

14. J. Veselý, Zničené barokní paláce, in: Architekt, č. 5/2005; J. Veselý, Jak ustupuje gotická Praha hotelovým hostům, in: Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 2/2005

12. Staré Město, paláce Hrobčických a Wimmerův v Rytířské ulici čp. 403 a 402.

13. Staré Město. Díky neúnavné půlroční práci stavebních dělníků se paláce Hrobčických a Wimmerův v Rytířské ulici proměnily v dokonalé ruiny. A investor ani nepotřeboval stavební povolení... Foto J. Veselý, 2005

Velkým problémem české památkové péče je nedostatečná informovanost veřejnosti a mizivé množství kvalifikované osvěty. Ve výuce základních a středních škol je vztah k historické architektuře pěstován minimálně. Státní památková péče dosud důležitost „public relations“ nedoceníla, nehledě k tomu, že na jejich náležité rozvinutí nemá prostředky.

Laici tak většinou nemají představu o tom, jaká jsou východiska ochrany památek a co památkové hodnoty vlastně znamenají. V praxi pak mají vlastníci nemovitých památek dojem, že jejich správná obnova znamená neúnosně nákladnou akci spočívající buď v restaurování, nebo výrobě repliky. Většině památek přitom nejvíce prospívá nepříliš nákladná pravidelná údržba.

Dokud si všichni zainteresovaní neuvědomí, že hodnota památek, která krom jiného přitahuje turisty, nespočívá v množství proinvestovaných peněz, ale v nenapodobitelném pelu autentického stáří, bude v Čechách péče o památky jen „plácem a skřipěním zubů“ a černou dírou na peníze.

Jan Veselý

14. Staré Město, paláce Hrobčických a Wimmerův v Rytířské ulici. Piano nobile obou paláců připravené na zahájení novodobé vestavby. Foto J. Veselý, 2005

DEMOLICE

Svá „nejplodnější“ demoliční období si historická evropská města a mezi nimi též Praha prožila v období přibližně šedesáti let rozložených kolem přelomu 19. a 20. století. Právě tyto velké asanační zásahy, během kterých zmizelo v nenávratno mnoho historicky cenných objektů, byly jedním z podnětů formování památkového uvědomění společnosti, vzniku institucionalizované památkové péče a formulování jejich praktických zásad, teorií i legislativních norem. Demolice jako nejradikálnější způsob uvolnění místa pro novou výstavbu již v podmínkách státu s platnou památkovou legislativou neohrožuje nejstarší historické objekty, které jsou vesměs jednotlivě chráněny svým zápisem na seznam nemovitých kulturních památek (ty zas může ohrožovat radikální rekonstrukce, která se demolici ve své podstatě podobá). Demolice dnes ohrožuje především objekty z prvních dvou třetin 19. století, jejichž historická hodnota dosud není všeobecně zřejmá a uznávaná, v mnoha případech jsou jejich užité funkce na hranici dožitosti a jejich zdánlivé množství i záměrná stylová „nezdobnost“ nezavádají podnět k všeobecnému emocionálnímu nasazení za jejich ochranu.

1. Staré Město. Dům čp. 973 na Národní třídě, zbořen 1994.

V období od poloviny 90. let 20. století, kdy byly postupně zastavovány pražské proluky a poptávka po volných parcelách stále trvala, hledaly developerské společnosti ve středu města objekty zejména památkově nechráněné, vzniklé či výrazně přestavěné v první polovině 19. století, architektonickým výrazem spíše nenápadné, jak je ostatně pro klasicismus typické, a především poznamenané zanedbanou údržbou. Tyto domy bylo možno nejsnáze získat do vlastnictví a poté, s poukazem na jejich nevyhovující stav včetně narušené statiky, dosáhnout demolice a žádoucího uvolnění parcely pro novou výstavbu. Tomuto scénáři totiž nahrává § 91 dosud platného stavebního zákona (č. 50/1976 Sb.)¹ Podle kterého stačí doložit posudek autorizovaného statika, v němž je výslovně řečeno, že objekt se nachází ve stavu, jenž ohrožuje životy osob a není stavebně udržitelný, a demoliční výměr může být vydán neprodleně a to i v případě památkově chráněného objektu bez povin-

nout demolice a žádoucího uvolnění parcely pro novou výstavbu. Tomuto scénáři totiž nahrává § 91 dosud platného stavebního zákona (č. 50/1976 Sb.)¹ Podle kterého stačí doložit posudek autorizovaného statika, v němž je výslovně řečeno, že objekt se nachází ve stavu, jenž ohrožuje životy osob a není stavebně udržitelný, a demoliční výměr může být vydán neprodleně a to i v případě památkově chráněného objektu bez povin-

2. Nové Město. Dům čp. 1277 ve Vodičkově ulici na historickém snímku, zbořen 2001.

1. Podrobněji: Kateřina Bečková: Mraky nad rodným domem Jaroslava Haška aneb další demolice v památkové rezervaci?, Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 1/2002

3. Nové Město, Dům čp. 1325 ve Školské ulici, namísto plánované demolice jej čeká radikální přestavba.

né součinnosti s památkovými orgány. Tuto praxi Klub Za starou Prahu v roce 2002 v souvislosti s ohrožením rodného domu spisovatele Jaroslava Haška z roku 1842 (Školská ulice 16, čp. 1325-II) veřejně napadl a vyzval stavební úřady, aby k oponentnímu posouzení skutečného stavu budovy najímaly též nezávislého statika, který není spjat s iniciátorem zamýšlené demolice a investorem budoucí stavby. V případě Haškova domu byla sice demolice odvrácena a objekt byl dokonce zapsán z podnětu Klubu jako kulturní památka, dříve či později však byly z důvodu havarijního stavu zbořeny na území Pražské památkové rezervace jiné budovy.² Mezi nimi je třeba litovat zániku zejména těchto objektů:

– čp. 1216-II v Klimentské ulici, tzv. Špačkův dům, (novobaroční budova z roku 1903) – zbořen 1993;

– čp. 973-I na Národní třídě (klasicistní nájemní dům z roku 1837 podle projektu J. Tredovského) – zbořen 1994;

– čp. 1319-II v Žitné ulici (klasicistní nájemní dům z roku 1840 podle projektu Johanna Ziky) – zbořen 1996;

– čp. 1277-II ve Vodičkově ulici (novorenesanční nájemní dům z roku 1876 podle projektu Aloise Linsbauera a Alfréda Kirpala) – zbořen 2001;

– čp. 1234-II v Novomlýnské ulici (pozdně klasicistní nájemní dům podle projektu Josefa Liebla z roku 1853) – zbořen 2002;³

– čp. 1054-II (nájemní dům v klasicistní fasádě od Josefa Krannera z roku 1844) – zbořen 2003.⁴

4. Karlín, dům čp. 110 na nároží Thámovy a Sokolovské ulice, zbořen 2003.

5. Karlín, dům čp. 110 na nároží Thámovy a Sokolovské ulice, dvůr s pavlačemi na kamenných konzolách.

Zvláštní kapitolou v novodobých dějinách pražských demolic jsou události, které nastaly po velké povodni v srpnu 2002 v pražském Karlíně.⁵ Skutečnost, že tato čtvrť byla vodou zasažena až do výše 3,5 m a tři domy se v důsledku podmáčení a tlaku vody ještě v srpnu 2002 zřítily, zavedla neočekávanou příležitost k dalšímu bourání několika budov nejstarší karlínské zástavby z důvodu jejich údajně neudržitelného technického stavu. Poškození a statická narušení různé závažnosti

bylo však možno zaznamenat prakticky na každém z domů první vlny zástavby Karlína před polovinou 19. století, neznámá to však, že by bylo nutno přistoupit okamžitě k jejich demolici. Domy byly opravitelné a spekulativní důvody jejich odstranění pod záminkou havarijního stavu (dle § 91 stavebního zákona) byly nezpochybnitelné, neboť na jejich parcelách byly již dříve plánovány či neprodleně po demolici vyprojektovány novostavby.

2. Kateřina Hanzlíková, Ivan Minář: Demolice domů na území Pražské památkové rezervace 1994–2001, Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 1/2002

3. Michal Patrný: Dům na Poříčí – dny sečteny? Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 1/2002

4. Kateřina Bečková: Demolice domu čp. 1234 v Novomlýnské ulici na Novém Městě a zadání pro chytrou horákyňu, Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 2/2003

5. Ivan Minář: Karlín mezi vodou a mrazem, Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu, č. 1/2003; Ivan Minář: Průvodce po ohroženém Karlíně, tamtéž; dále viz články téhož autora ve Věstnících č. 2/2003, 3/2003, 1/2004, 2/2004

6. Karlín, dům čp. 88 v Sokolovské ulici, ohrožen demolici.

7. Karlín, dům čp. 88 v Sokolovské ulici, dřevěný rumpál v zadní části domu, která byla zbořena v roce 2004.

Klub bezvýsledně apeloval na Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, které bylo garantem znění nového stavebního zákona, aby byly jeho příslušné paragrafy vhodně upraveny a zejména v případě, kdy se v řízení o demolici ocitne budova památkově chráněná či stojící na památkově chráněném území (památková rezervace, památková zóna, ochranné území rezervace), bylo povinně zadáno zpracování oponentního statického posudku. Zároveň je třeba sledovat případy nedbalé údržby, záměrného vybydlování a poškozování prázdných historických domů a upozorňovat na ně příslušné úřady i veřejnost.

Je velmi politováníhodnou skutečností, že možnost zneužití platné stavební legislativy stále trvá. V této souvislosti lze jen doufat v odpovědnost stavebních úřadů, spolehnout se však na ni nelze.

Kateřina Bečková

V Karlíně Klub Za starou Prahu považuje za velkou ztrátu zboření těchto domů:

čp. 110 – zapsaná kulturní památka na nároží Thámovy a Sokolovské ulice – zbořena v červnu 2003;

čp. 9 – dům navržený na kulturní památku v Pernerově ulici – zbořena v srpnu 2003;

čp. 88 (část do Pobřežní ulice) – zapsaná kulturní památka, jejíž součástí bylo unikátní technické zařízení dřevěného rumpálu z doby provozu karlínského přístavu.

Podobné případy spekulativních demolí, kterým často předchází období záměrného chátrání a plánovitě neúdržby budov, byly pochopitelně zaznamenány i v jiných částech bývalých historických pražských předměstí. V tomto ohledu

8. Karlín, dům čp. 88 v Sokolovské ulici, pohled na demolici v zadní části domu, v níž byl umístěn dřevěný rumpál.

9. Karlín, dům čp. 9 v Pernerově ulici při demolici v létě 2003.

PROMĚNY STŘEŠNÍ KRAJINY

Střechy jsou významnou a krásnou součástí architektonického dědictví. Jejich význam je v Praze zvláště silný, a to nejen s ohledem na počet a mimořádnou hodnotu pražských památek, ale i pro členitý terén a množství vyhlídkových bodů, odkud se střechy pohledově uplatňují. Toto dědictví je ve velkém nebezpečí. Ohrožují je půdní vestavby a nástavby, nové cizorodé materiály i úpadek tradičních řemesel potřebných pro obnovu charakteristických detailů.

1. Malá Strana, dům čp. 285 U Bílého jednorožce v Lázeňské ulici. Stav před přestavbou, při které byla vložena půdní vestavba do druhé etáže mansardového krovu.

Každý následek má svoji příčinu. Příčin znehodnocování kulturního dědictví spjatého se střechami je více. Ta nejobecnější souvisí s tím, že společnost ztrácí o architekturu – soudobou i historickou – zájem a na stavby má tendenci nahlížet čistě účelově. To vede k chápání historických střech jako „dosud nevyužitého prostoru“ či rovnou jako na volné „stavební parcely“. K ponížení významu tradiční architektury v hodnotovém žebříčku naší doby přispívá i odklon současné architektonické tvorby od tisícileté tradice. Druhou významnou obecnou příčinou je rozevírající se propast mezi tradičním stavitelstvím a současnou stavební výrobou. Existuje obrovská nabídka novodobých materiálů a technologií, které vytlačují ty tradiční. Normy, doporučené typové detaily střech i profesní příprava budoucích řemeslníků a projektantů jsou orientovány na novostavby. Na druhou stranu tradiční materiály se stávají nedostupnými a získat kvalifikovaného pokrývače je čím dál tím obtížnější. Totéž je nutno bohužel konstatovat i o projektantech. Vysokoškolský diplom architekta či stavebního inženýra není zárukou, že dotyčný zná konstrukce a charakteristické detaily historických střech a umí navrhnout jejich opravu. Třetí významnou okolností je cosi, co by se dalo nazvat posttotalitním syndromem. Největší odpovědnost a největší vliv na to, co se s domem děje, mají vlastní-

ci. A ve vlastnických vztazích došlo po listopadu 1989 k obrovským posunům. Lidé, v jejichž vlastnictví je dům dlouho, k němu mají obvykle osobní vztah. To se projevilo i při mnoha restitucích. Bohužel ne u všech. Řada objektů se stala předmětem spekulací. Některé památky změnily v poslední době majitele několikrát. Socialismus svou neschopností způsobil zchátrání domovního fondu. Tím, že se památky neopravovaly, se ale neměnily ani jejich podoba. Nyní dochází k masivním opravám a přestavbám. Stavební stav se zlepšuje, což je výborné, zároveň ale při nešetrných a necitlivých úpravách mizí ta podoba, kterou bychom si přáli uchovat. Po období, kdy se nesmělo nic, převládla nálada, že dovoleno je všechno. Nechutí cokoli regulovat vedla k tomu, že právní ochrana Pražské památkové rezervace je zcela nepostačující. Dokonce ani po prohlášení historického centra Prahy za památku světového dědictví UNESCO, nebylo učiněno nic, co by vedlo ke zvýšení ochrany. Zákon o státní památkové péči by nebyl špatnou normou v ustálených poměrech a v rukou lidí, kteří by měli vůli jej naplňovat. Doba je ovšem taková, jaká je, a vedoucí pracovníci magistrátního odboru, kteří ze zákona rozhodují, dosáhli svých funkcí z jiných důvodů, než je odborná způsobilost či alespoň kladný vztah k architektonickému dědictví.

2. Staré Město, palác Platýž čp. 416, příklad typického větracího vikýřku. Základem jeho konstrukce je nosné truhlářské čelo, boky jsou omítané a vikýř nemá plechové závětrné lišty ani jiné klempířské doplňky. V této podobě tradičního vikýře bylo dosaženo dokonalosti technické i výtvarné.

Tato stať už s ohledem na omezený rozsah nemůže být úplným zpracováním tématu. Několika poznámkami se bude snažit zachytit situaci v Pražské památkové rezervaci po roce 1992, kdy byla zapsána na Seznam světového dědictví UNESCO. Je ovšem zapotřebí si uvědomit, že toto datum je pouze formální hranicí. K jevům, o nichž bude řeč, nedošlo ze dne na den. Půdní vestavby, materiál střešních krytin, detaily střech, nevhodné zásahy do střešní krajiny byly aktuálním problémem již mnohem dříve. Prahu také nelze omezit pouze na Pražskou památkovou rezervaci.

3. Malá Strana, snímek ilustruje následky ztráty citu pro architekturu a krásu konstrukce. Vikýř není rozměrově větší než jeho historičtí předchůdci, ale jeho konstrukce je nepochopená a proto nezvládnutá. Jedná se přitom o střechu, která leží v horizontu chodců kráčejících po Karlově mostě, tedy pohledově mimořádně exponovanou.

U solitérních památek, v pražských památkových zónách a samozřejmě také u hodnotných, ale nechráněných historických staveb a souborů je situace obdobná. Rezervace je vybrána proto, že je po všech stránkách reprezentativním příkladem, a také proto, že na malostranských a staroměstských střechách nám asi záleží nejvíce.

Péči o historické střechy můžeme rozdělit do čtyř základních problémových okruhů: krytiny, detaily střech, krovy a půdní vestavby.

Krytiny

Krytina je výrazným prvkem vzhledu střech a památková péče ji tradičně věnuje největší pozornost. Smyslem je zachovat tradiční typy krytin. V minulosti se spolu s pálenou krytinou hojně užíval dřevěný šindel, ale od druhé poloviny 19. století máme pražské střechy spojeny s prejzy a bobrovkami. V minulosti se více šetřilo, zvláště pálená krytina se překládala a měnily se pouze vadné kusy. Právě patina dodává střechám malebnost.

Posledním domem, který si udržel na Malé Straně šindelovou krytinu byl viniční domek čp. 343-III ve Vlašské ulici 27. Přes nesouhlas památkové péče ji však majitel koncem 90. let 20. století vyměnil za šablony.

4. Malá Strana, ilustrační snímek koruny štítu kryté prejzy.

Na přelomu 80. a 90. let 20. století byla téměř nepřekonatelným problémem špatná kvalita tehdejší pálené krytiny. To byl důvod, proč střešní krytiny na bázi živichných pásů, např. bonský šindel, které se u nás z novodobých alternativ tradičních krytin objevily jako první již na sklonku osmdesátých let, byly památkovou péčí zprvu přivítány jako východisko z nouze. Už po prvních realizacích ale přišlo rozčarování. Vstřícnost, se kterou památkáři zpočátku tyto krytiny přijali, se jako bumerang vrátila v podobě stovek žádostí o přípuštění této krytiny při první vlně oprav střech na počátku 90.

5. Malá Strana, ilustrační snímek koruny štítu kryté plechem. Ve srovnání s prejzy, taškami či omítkou působí černá linka oplechování turdě. Krása malostranské střechy je pryč.

6. Malá Strana, Vrtbovský palác čp. 373. Ilustrační příklad jednoho z typů tradičních pražských vikýřů.

let. Situaci se ale podařilo zvládnout a okouzlení později pominulo i u stavebníků. V současné době bývá alespoň v Praze požadavek na užití krytiny z živičných pásů na památkově chráněné stavbě již výjimečný. Jednou se zlomových akcí byla obnova střechy kostela sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech. Jako střešní krytina byly koupeny a památkáři odsouhlaseny živičné pásy s odůvodněním, že vzácný krov těžkou krytinu

7. Hradčany, ilustrace utilitárního přístupu ke střešnímu vikýři. Je až nepochopitelné, jak mohl někdo udělat něco tak ošklivého a řemeslně nezvládnutého.

neunese. Stavebníka se nicméně podařilo na poslední chvíli přesvědčit a na střechu byly nakonec položeny osinkocementové šablony. Tato obnova se pak celkem právem stala předmětem kritiky, protože šablony nejsou tak hezké jako pálené tašky, které tam byly předtím. Přesto představuje tato obnova přinejmenším částečný úspěch a zároveň zkušenost, která vedla k následnému úplnému odmítnutí živičných pásů pro obnovu památkově chráněných staveb na území hl. m. Prahy.

Specifickým problémem se ukázalo nahrazování nekvalitní pálené krytiny u významných památek měděným plechem. Z technického hlediska je to prvotřídní

krytina. Výtvarně je však taková záměna velmi nevhodná. Černou měděnou střechou byl postižen například letohrádek Hvězda. V porovnání s archivními snímky je jasné, že mu tato úprava nesluší. Jiným příkladem je střecha kostela P. Marie na Karlově. Před opravou byla střecha sice již plechová, ale měla červený nátěr. Při opravě byl užit měděný plech a výsledek rozhodně není uspokojivý.

Po živičných pásích přišla vlna betonu. Betonové střešní tašky se zprvu objevovaly v nejméně příznivých typech, strukturách povrchu a barevnosti. I když spornost betonové krytiny není zdaleka tak výrazná, jako je tomu u lepenkových pásů, pro památky není vhodná. I tady se podařilo alespoň v rezervaci zabránit masivnějšímu rozšíření, ale v památkových zónách je konflikt stále ještě velmi živý.

8. Malá Strana, dům čp. 387 v Karmelitské ulici. Příklad typických pultových větracích vikýřků – stav před přestavbou.

Vedle odlišných materiálů čelí bobrovky a prejzy i tlaku drážkových pálených krytin. Rozdíl mezi prejzy a např. pálenou vlnkou, která prejy imituje, je zdánlivě zanedbatelný. Ne však úplně. Jde jednak o princip – užití tradičního materiálu má při ochraně architektonického dědictví smysl samo o sobě – ale i o vzhled. Drážkové krytiny přece jenom vypadají jinak. Vyžadují rovnou plochu, což je na úkor měkkého zvlnění historických střech, a těžko se z nich vytvářejí charakteristické detaily.

9. Malá Strana, nové utilitární vikýře hyzdící vzhled malostranské střechy.

Detaily střech

Spolu s krytinou jsou důležité i detaily a ztvárnění architektonických prvků dotvářejících vzhled střech, jako jsou komíny a vikýře. Památková péče se bohužel vyčerpala obhajobou tradičních krytin, a to, co s nimi souvisí, ponechala osudu. V této oblasti se architektonické dědictví pražských střech udržet nepodařilo a k největším ztrátám došlo právě v uplynulých patnácti letech.

10. Malá Strana, snímek ilustruje hodnotu patiny střešní krytiny i význam drobných architektonických detailů jako jsou vikýře bez oplechování či živá linka omítané protipožární zdi.

Pro představu alespoň výčet nejčastějších jevů:

- Pálená střešní krytina se nepřekládá, ale kompletně mění. To vede – zejména vezmeme-li v úvahu počet opravovaných střech – ke ztrátě žádoucí patiny.

- To, že dům má historický krov, se zpravidla pozná již při pohledu z venku. Stářím sesedlá konstrukce vytváří zvlněné plochy a měkké linie. Při nekvalifikovaných opravách střech či výměnách krovů spojených s půdními vestavbami se plochy a linie tvrdě vyrovnávají. Malebnost linií a ploch je pryč.

- Pokrývači se naučili používat barvenou maltu. Je to utilitární opatření. Nečistě provedená práce tolik nebije do očí, protože malta a krytina splývají. Pro pálenou krytinu jsou ale hřebenáče podmazané bílou maltou a další maltové detaily charakteristickým výtvarným prvkem. Při použití probarvené malty jsou střechy o tyto detaily chudší.

- Dříve se plech jako doplněk pálených krytin neužíval, protože byl drahý. Dnes se plechuje vše a navíc mědí, která je kontrastně černá. Římky se místo prežů, tašek, cihel nebo kletovaných omítek kryjí plechem. Štíty se opatřují závětrnými plechovými lištami, které v obrazu města vytvářejí tvrdé úsečky. Složitější tvary střech se nevykřívají v plochách, ale střecha se plechovými lištami rozparceluje na „rovné plochy“.

- Samostatnou a smutnou kapitolu tvoří vikýře a vikýřky. Jejich konstrukce se vyvíjela po staletí, až dospěla k výtvarné i technické dokonalosti. Pro Prahu jsou charakteristické větrací vikýřky s nosným dřevěným čelem a omítanými boky. Existovalo však nespočetné množství nejrůznějších typů. Toto bohatství v podstatě zmizelo. Historické vikýře jsou nahrazeny většími, početnějšími a nevzhlednými vikýři půdních vestaveb. Ale i když se střecha pouze opravila a počet ani velikost vikýřů se nezměnily, jejich podoba přesto zanikla. Jsou zabaleny do plechu nebo jsou tak deformované, že krása dokonalé konstrukce je pryč.

11. Malá Strana, snímek ilustruje dopad užití plechových závětrných lišt u štítů. Zejména, použije-li se měděný plech, vytvoří závětrná lišta v obrazu historických střech tvrdou černou linku.

12. Malá Strana, dům čp. 514 Na Kampě 9. I do takovýchto střech Městská část Praha 1 zcela bezohledně prosazovala půdní vestavby. V tomto konkrétním případě se Klubu podařilo již schválený záměr zvrátit.

- Ohroženým prvkem jsou i komíny. Když se přestalo topit v kamnech, mnoha lidem se zdálo, že komíny jsou zbytečné a tak se bouraly. Komíny jsou ale pro stavbu důležité, i když se v domě již netopí kamny na pevná paliva, a pro vzhled střechy jsou nenahraditelné. Také u komínů záleží na architektonickém zpracování. Správný komín na historické střeše by měl být omítnut a

ukončen alespoň zkosením. Aby do nich nepršelo, bývaly komíny kryty stříškami z prejzů nebo tašek. Jeden z mála dochovaných příkladů je stále ještě k vidění na střeše Ledeburského paláce na Valdštejnském náměstí.

- V poslední době jsou další ranou zasazovanou pražským historickým střechám montované hřebenače. Jsou nevzhledné a výrazně poškozují podobu střech.

13. Malá Strana, bývalá Malostranská radnice na Malostranském náměstí. V souvislosti s plánovanou rekonstrukcí budovy hrozí též utilitární půdní vestavba.

14. Malá Strana, dům U Bílé kuželky čp. 66 v Míšeňské ulici po demolici barokního krovu během podzimu 2003.

Krovky

Krovky byly dlouho nedocenenou součástí architektonického dědictví. Dějiny architektury ani dějiny umění jim nevěnovaly v podstatě žádnou pozornost a tomu odpovídal i způsob, jak se s nimi zacházelo – viz způsob opravy mimořádně cenného středověkého krovu bývalého kostela sv. Anny na Starém Městě. V tomto došlo v posledních dvou desetiletích k velikému posunu a historické krovky byly hodnotově doceněny. Praha je na výtvarně i technicky cenné krovky bohatá. Na Starém Městě je dochováno ještě několik krovů středověkých. Početně převažují krovky barokní, klasicistní a krovky z 19. století. Rozpoznání jejich hodnoty vedlo k citlivějšímu přístupu k opravám. Poškozené prvky se nemění celé, ale protézují se pouze poškozené části. Bohužel se stále vyskytují i celkové výměny a velmi nešetrné zásahy. Katastrofou pro pražské historické krovky se však na konci 20. a počátku našeho století staly půdní vestavby a nástavby. Padly jim za oběť stovky historických krovů. Ty, které nebyly vyměněny celé, byly alespoň vyřezány, aby se pro vestavbu uvolnila dispozice. Nepříznivé je pro krovky také použití pojistné hydroizolační fólie nebo zateplení. Riziko, že tato úprava povede v delším časovém horizontu ke shnití zakryté dřevěné konstrukce či jejímu napadení škůdci, je velmi vysoké.

15. Staré Město, dům U Černého anděla čp. 460 na Staroměstském náměstí. Při komerční přestavbě byly nejen vybourány cenné interiéry včetně středověkých, ale dům byl nastaven o dvě podlaží maskovanou historizující střechou, která však nemá historické opodstatnění.

Půdní vestavby

Proč jsou půdní vestavby nepříznivé? Osvětlení půd pro druhotně vkládané využití poškozuje vzhled střech. Svou úlohu hraje nejen způsob řešení u té které stavby, ale i počet, respektive hustota takto přestavěných střech. Co může být obecně přijatelné u jednoho domu, není snesitelné u celé uliční řady. Půdní vestavby vedou k zániku cenných historických krovů. V souvislosti se změnou využití půdy dochází k nárůstu užitého zatížení, které vyvolává požadavek statických úprav. Mnoho historických krovů je spraženo se záklopovými trámovými stropy posledního patra, často se jedná o stropy malované. Zvýšení únosnosti takové konstrukce znamená pro tyto stropy razantní negativní zásah. Volný prostor půdy má většinou sám o sobě architektonickou hodnotu. Rozpříčkováním tato hodnota zaniká. Půda je charakteristickým architektonickým prostorem historické architektury stejně jako například dvorky, průjezdy, podloubí nebo mázhausy. Záborem pro druhotné využití tato hodnota svěbytného architektonického prostoru zaniká. Půdy obecně patří k nejméně užívaným prostorům. Z tohoto důvodu se v nich zachovaly konstrukce a detaily, které v užívanějších částech stavby již zanikly. Týká se to dveří na půdu, schodiště z posledního patra na půdu, dřevěných žebříkových schodišť v krovu, dlažeb a dalších. Půdní vestavby jsou někdy obhajovány jako prostředek zachování bydlení v centru Prahy. Přitom se ale připouštěla a stále připouští změna obytné funkce u obytných pater, ba u celých domů a domovních bloků, a to i v případě obecního majetku a objektů ve vlastnictví státu. Z kvantitativního ani městotvorného hlediska nemohou být půdní vestavby plnohodnotnou náhradou obytných pater, natož celých domů. Mimoto zdaleka ne všechny vestavby do krovu jsou obytné.

16. Malá Strana, Wratislavský palác čp. 366 na Tržišti. Jedna z nebrutálnějších realizací půdní vestavby na konci 20. století na Malé Straně.

Problém půdních vestaveb byl zřejmý už dávno. Vyhláška NVP č. 9/1985 o usměrňování rozvoje Pražské památkové rezervace vytyčila zásadu, že se půdní vestavby, které vyžadují osvětlení, nemají připouštět u pohledově exponovaných objektů. Bylo to v době, kdy si hodnotu historických krovů uvědomoval jen málokdo a pozornost se zaměřovala především na vzhled střechy. Vyhláška se obcházela a v polovině devadesátých let byla bez náhrady zrušena pro údajnou nadbytečnost. Posuzování „případ od případu“ a hledání kompromisů se nevyplatilo. Nepodařilo se ochránit ani tak mimořádné urbanistické celky, jako je Malá Strana, Hradčany a Staré Město. Od zapsání Prahy na Seznam světového dědictví UNESCO byly v centru Prahy zastavěny stovky půd.

V této souvislosti je třeba připomenout úlohu magistrátu a městských částí, které přebíraly od tehdejšího OPBH obytné domy do správy. Tehdejší Pražský ústav památkové péče se na městské části několikrát obracel s apelem, aby se v této otázce chovaly zodpovědně. Například 20. prosince 1993 Pražský ústav památkové péče napsal dopis Obvodnímu úřadu Prahy I. Informoval jej o ustanovení památkového zákona i tehdy ještě platné vyhlášky č. 9/1985 a pokračoval: „Vzhledem k tomu, že je v současné době velký tlak na využití půd, a to i u obecních domů, kde by dodržování cit. vyhlášky mělo být samozřejmostí, Vás žádáme o její dodržování a o informování případných žadatelů v tomto smyslu“. I s vědomím, že památkáři s půdními vestavbami nesouhlasí, nabízely městské části půdní prostory zájemcům a pak pouze pozorovaly, jak to dopadne. Památková péče je kulturní záležitost, potřebuje podporu. Bez zájmu a pomoci města nemůže být úspěšná. Městská část Praha 1 dokonce zadala v několika kolech stovky architektonických studií na zastavění dosud „nevyužitých“ půd na Malé Straně, Hradčanech a Starém Městě. Na vestavby, které byly odmítnuty z důvodu, že se jed-

ná o cenný historický krov či pohledově exponovanou střechu, se nechala zpracovat v dalším kole nová studie a žádost se zopakovala a tak pořád dokola, až se podařilo prorazit.

V roce 2001 vydal tehdejší Státní ústav památkové péče z pozice ústředního pracoviště metodický pokyn „ochrana střech a historických krovů na území hl. m. Prahy“ (čj. 547/2001 ze dne 31. ledna 2001).

17. Malá Strana, pohled do ústí Tržiště z Karmelitské ulice směrem k domu u Glaubiců, jehož střecha je po přestavbě posázena vikýři půdní vestavby.

18. Malá Strana, Windischgrätzovský palác čp. 119 s novými megalomanskými vikýři. Problém je nejen v jejich počtu, velikosti a podřadném řemeslném zpracování, ale i v jejich kontrastní černé barvě dané užitím měděného plechu.

S odkazem na výsledky monitoringu Pražské památkové rezervace a rostoucí řadu případů, ve kterých dochází k poškozování hodnotných historických krovů, jakož i s ohledem na postupující znehodnocování střešní krajiny v důsledku kvantity povolovaných vestavb v něm mimo jiné ústav požadoval, aby se v nejceněnějších lokalitách, jako jsou Hradčany, Malá Strana a Staré Město, nové půdní vestavby již nepovolovaly. Je vhodné si uvědomit, že tento pokyn byl vydán v okamžiku, kdy většina půd byla již zastavěna a zůstávaly domy buď s velmi hodnotným krovem, nebo pohledově exponovanou střechou. Tento pokyn, přestože nebyl právně závazný, vyvolal velmi zlobnou reakci a byl úplně smeten. Následně pak dostaly střechy historického jádra nejtvrdsí úder. V rámci privatizace domovního fondu pověřila Městská část Praha 1 vybrané realitní a projektové kanceláře, aby prosadili půdní vestavbu ve všech dosud nezastavěných půdách obecních domů. Jenom na Malé Straně se to týkalo desítek domů, které se do té doby ještě podařilo uchránit. Pražský ústav památkové péče většinou nesouhlasil a magistrátní odbor obvykle pustil vše, a to i ve zcela neuvěřitelných případech, jako je například dům čp. 514-III Na Kampě 9 – to je ten s balkónkem a válečky těsně u Karlova mostu. U tohoto domu se Klubu Za starou Prahu podařilo prozatím vestavbě zabránit, ale to je ojedinělý úspěch.

Narušený vzhled střech není jediným poškozením architektonického dědictví, které půdní vestavby přinášejí. Například v domě čp. 367-III na Tržišti 11, u kterého magistrátní odbor památkové péče půdní vestavbu přes nesouhlas památkového ústavu povolil, zničili dělníci při stavbě malovaný záklopový strop, který byl sprážen s renesančním krovem. Když si všimli, že na prknech,

které vyhazují, jsou nějaké obrázky, snažili se zbytek kousky zpeněžit po okolních prodejnách antikvit, a tak se na to přišlo. Přes podnět ústředního pracoviště NPÚ žádajícího přehodnocení souhlasu s půdní vestavbou magistrátní odbor nechal práce dokončit s odůvodněním, že řešení „bylo upraveno“. O kauze privatizace domů na území Prahy 1 a půdních vestavbách byla publikována řada článků, kladoucích si otázku, zda hybatelem celé akce nebyla korupce. Tiskem pak proběhla i zpráva, že Městská část Praha 1 prohrála v následných soudních sporech s pověřenými realitními kanceláři desítky milionů korun. Výsledkem je citelná finanční ztráta pro město a zničené kulturní dědictví, které vznikalo staletí a je nenahraditelné. Nebo se snad budeme tvářit, že malostranské střechy s Petřínem a Pražským hradem v pozadí mohou vzniknout kdykoliv znovu?

V roce 2004 vyhovělo Ministerstvo kultury ČR odvolání Národní galerie a povolilo půdní vestavbu do renesančního krovu Schwarzenberského paláce na Hradčanském náměstí. Jedná se o mimořádně cenný krov, střechu mimořádně významné památky na mimořádně exponovaném místě. Národní galerie je navíc instituce s velkou odbornou autoritou a lze tedy předpokládat, že tento její krok bude obecně vnímán jako precedent. To jenom pro ilustraci situace, jak pro historické střechy a krovy nemají v Praze pochopení ani instituce, které mají ochranu kulturního dědictví v popisu práce.

Smyslem památkové ochrany je garantovat zachování výjimečných kulturních hodnot, u nichž není předpoklad, že by se bez cílevědomé péče a ochrany udržely samy. Tento smysl se v případě střech daří naplňovat pouze částečně. Způsobené ztráty jsou závažné a nevratné. Stav se nezlepšil ani po prohlášení historického centra Prahy památkou UNESCO. Bylo by naivní si představovat, že až budou všechny půdy zastavěné, proces skončí. Pokud nebude ekonomický tlak vyvažován odpovědnou a účinnou památkovou ochranou, bude degradace pokračovat. Množí se například vestavby do druhé etáže mansardových střech. Příkladem může být dům u Zlatého jedno-rožce čp. 285-III v Lázeňské ulici na Malé Straně.

Věc není černobílá. Střechy Malé Strany, Hradčan, Starého a Nového Města, Josefova a Vyšehradu jsou však stále mimořádným kulturním statkem, k jehož ochraně se Česká republika zavázala přijetím konvence o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví. Dosavadní ochrana však není efektivní. Nemluvíme o celé republice ani o celém území hlavního města Prahy. Mluvíme o vybraných nejceněnějších lokalitách světového významu. Kde jinde by měly zůstat krovy a střechy nedotčené?

Miloš Solař

19. Malá Strana, ilustrační foto typického zastřešení komínů, v tomto případě na komínu Ledeburského paláce.

ZÁSAHY DO PRAŽSKÉHO PODZEMÍ

VÝSTAVBA PODZEMNÍCH GARÁŽÍ

V poslední době jsme v Praze svědky výstavby podzemních garáží, které houfně vznikají v centru u obytných domů rekonstruovaných pro luxusní bydlení či u administrativních center.

Jakkoli je tak zajištěn nebývalý komfort bydlení a parkování několika desítkám rezidentů a zaměstnanců, pro ostatní obyvatele a návštěvníky Prahy taková zařízení přináší komplikace a zhoršení životního prostředí v mnoha směrech. Podívejme se na některé nejčastěji uváděné argumenty pro výstavbu podzemních garáží.

1. Podzemní garáže vyřeší problémy s dopravou v centru.

- Je tvrzení problematické. Do centra jsou díky možnosti parkování přivedena auta, která by tam jinak nejezdila. Moderním trendem většiny západních metropolí je naopak odvést auta z centra pryč a nahradit je městskou veřejnou dopravou a pěšími zónami. Některá města (Londýn, Kodaň) jdou ve své politice ještě dál – nejenže nevytváří pro auta v centru parkovací místa, dokonce jim vjezd mnoha způsoby ztěžují.

- Z hlediska dlouhodobé dopravní strategie v Praze (uvolnit centrum přetížené dopravou budováním obchvatů, tunelů a výpadevých komunikací) je povolení výstavby podzemních garáží u soukromých objektů přímo v centru nesystémovým krokem zpět. Je tak dalším důkazem nekonceptnosti pražské politiky a jejího podléhání tlakům soukromých investičních zájmů.

2. Výstavba podzemních garáží je ve veřejném zájmu, protože vyřeší nedostatek parkovacích míst.

- Výstavba podzemních garáží je velmi technicky obtížnou a nákladnou investicí. Náklady na zřízení jednoho parkovacího místa se pohybují kolem milionu korun. Návratnost takové investice je nejistá. Investovat takovou akci si proto mohou dovolit hlavně soukromé společnosti, podporující tím své vlastní individuální projekty (například bytových domů či administrativních center) a nikoli město. Pokud se tedy pro výstavbu podzemních garáží argumentuje hlavně veřejným zájmem, je to nesprávné a zavádějící.

- Stávající pražská podzemní parkovací místa zdaleka nejsou pro každého. Ve srovnání s poplatky za parkování na povrchu jsou stále velmi drahá. Parkovací místa investoři garáží výhodně pronajímají, aby si zajistili návratnost investice. Mohou si je dovolit pouze rezidenti nadstandardních bytů, zaměstnanci bohatých firem a poslanci sněmující na Malé Straně. Argumenty o řešení nedostatku parkovacích míst v ulicích výstavbou podzemních stání jsou proto prozatím jen zbožným přáním, ale nikoli skutečností.

- Výstavba tzv. městských sběrných garáží na předem vytipovaných a schválených místech s ohledem na památkovou péči, ekologii a dopravní koncepci výrazně pokulhává za výstavbou garáží soukromých investorů, kteří výše uvedená hlediska nesledují.

3. Zřízení podzemních garáží je v souladu s památkovou péčí, například proto, že odstraní auta z ulic.

- Zřízení podzemních garáží znamená realizaci záchranného archeologického průzkumu na celé ploše a následnou likvidaci archeologických památek, případně historických suterénů v plném rozsahu. Archeologické situace a terény se přitom nalézají v centru Prahy takřka všude a náklady na provedení archeologického výzkumu na takto exponované území jsou značné.

- Vjezdy do garáží z ulic přes nájezdové rampy se zabírají, nebo přes historické dvory domů jsou velmi rušivým prvkem v historickém městském prostředí.

1. Malá Strana, Nerudova ulice čp. 249. Vjezd do podzemních garáží přízemím objektu poslanecké ubytovny v paláci Kinských. Foto K. Hanzlíková, 2005

2. – 3. Nové Město, Ostrovní ulice čp. 125. Vjezd do podzemních garáží raně barokním portálem domu přestavěného k hotelovému využití. Foto M. Mádl, 2003

4. Podzemní garáže nezhorší zásadním způsobem kvalitu ovzduší v centru.

- Tomuto názoru je třeba oponovat. V první řadě dostatek parkovacích míst přivede do centra více dopravy a tedy i více exhalací.

- Velmi exponovaným místem jsou zejména vjezdy do garáží, kde exhalace dosahují lokálně obzvláště silných koncentrací.

- Auta zajiždějící a vyjíždějící z garáží produkují více výfukových plynů ve srovnání s auty plynule projíždějícími městem.

5. Povinnost zřizovat podzemní parkovací místa je zakotvena v městské vyhlášce a je proto závazná.

- Vyhláška č. 12 z 30. 12. 1999 ve Sbírce obecně závazných vyhlášek hlavního města Prahy v článku 10 uvádí jako nejmenší počet stání u domu takový, který se rovná počtu bytů v domě, nikoli však bez výjimky. Povinná stání mohou být v dostupné vzdálenosti umístěna i mimo pozemek stavby a není řečeno, že musí být v podzemí. „Parkovací vyhláška“ se však stává vítaným nástrojem v rukou investorů, kteří pomocí ní odůvodňují svou exploataci prostředí.

4. Malá Strana, Mostecká ulice čp. 273. Atrium domu s vchodem do bývalého kina U Hradeb, které má být přestavěno na garážová stání zpřístupněná výtahem z příjezdu domu. Foto K. Bečková, 2005

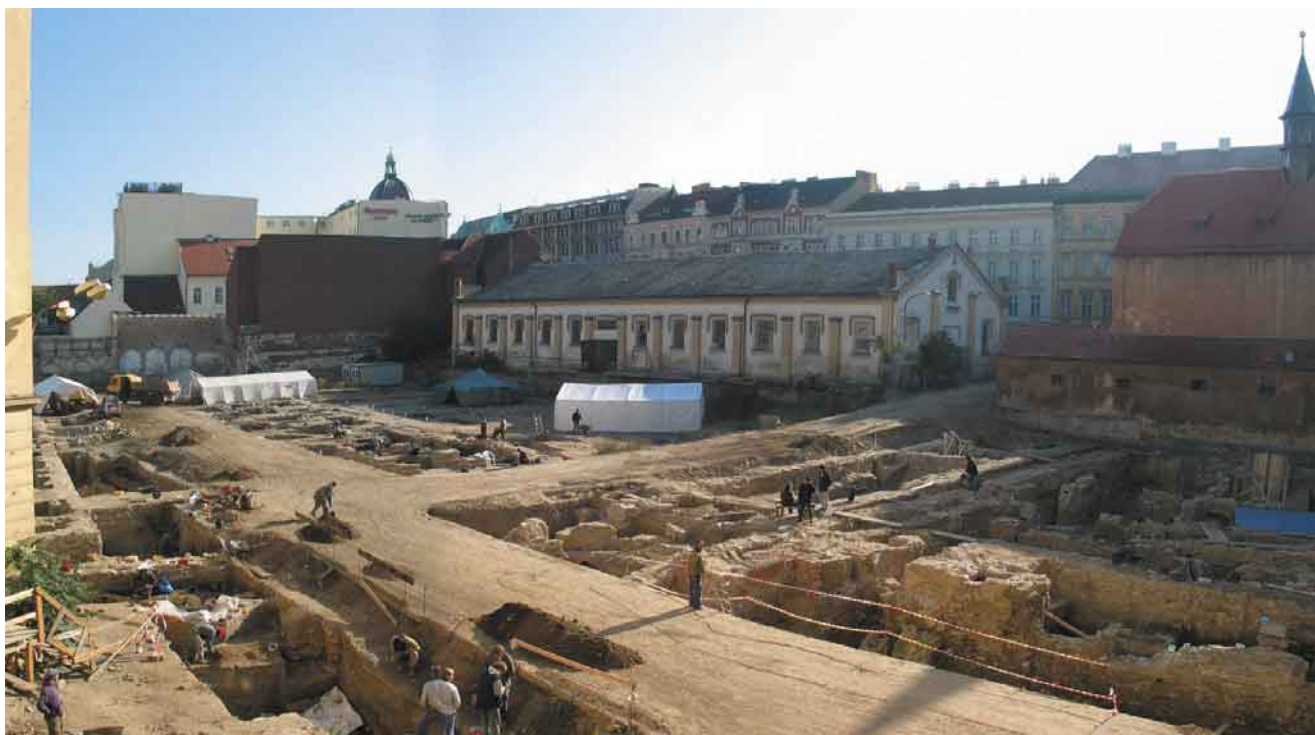

5.– 6. Nové Město, Panská ulice. Nájezdová rampa do garáží pod palácem Myslbek. Foto K. Hanzlíková, 2005

Nejznámější veřejně diskutovanou kauzou podzemních garáží přímo v srdci Malé Strany, s níž byla v roce 2002 konfrontována odborná i laická veřejnost, byla výstavba garážových stání v objektu poslanecké ubytovny v paláci Kinských čp. 249 v Nerudově ulici. Záměr garáží si prosadili a schválili sami poslanci na zvláštní schůzi parlamentu, na které také rozhodli o uvolnění dalších financí ze státního rozpočtu na záchranný archeologický výzkum v této exponované lokalitě. Garáže jsou umístěny přímo v předpokládané linii původního přemyslovského opevnění Malé Strany, jehož částečnou destrukci archeologický výzkum zachytil a doložil. Gará-

že byly realizovány i navzdory skutečnosti, že poslancům byly k dispozici parkovací kapacity pod jinými blízkými objekty poslanecké sněmovny, čímž by byla naplněna i „parkovací vyhláška“, a poslanci dali české veřejnosti jasný impuls v tom smyslu, že do práce pěšky chodit nehodlají a že zřízení podzemních garáží přímo v srdci Pražské památkové rezervace pod Pražským hradem je zcela legitimním krokem. Kulturní veřejnost si uvědomila: mohou-li být garáže zřízeny v Nerudově ulici, mohou být v budoucnu prakticky kdekoli. Záměr, kterým bylo zrušeno historické nádvoří domu čp. 249, bez odporu schválil tehdejší Pražský ústav památkové péče.

7. Nové Město. Archeologický výzkum na dvoře bývalých kasáren mezi Náměstím Republiky, ulicí Na Poříčí a Truhlářskou před stavbou administrativně obchodního komplexu Palladium. Foto 2005

Specifickým problémem a velmi rušivým prvkem z hlediska městského prostředí jsou nájezdové rampy do podzemních garáží, které najdeme například v pražských ulicích Panské nebo Studentské. Komplikují pohyb chodců a představují nevitáný zábor veřejného prostranství.

Umístění podzemních garáží v bývalém kinosále domu U Hradeb svědčí o zvrácené hierarchii hodnot naší doby. Z původního společenského centra, vybudovaného městem s ohledem k historickému prostředí a zahrnujícího kromě premiérového kina také knihovnu, vinárnu, mléčný bar a veřejné nádvoří se sochou, se stane soukromý bytový dům, jehož zázemí bude tvořit fitness centrum, občerstvení McDonald a podzemní garáže s výtahem. Zdejší garáže budou mít kapacitu 70 stání, a protože se do nádvoří nevejde nájezdová rampa, bude zde na konci pasáže situován výtah, kterým se budou auta spouštět do podzemí, kde budou parkovat v prostoru bývalého kinosálu a také foyeru, který nebyl při povodních poškozen. Autorem projektu je Studio Špaček (Jan Špaček, Ondřej Štědrý), k záměru vydal své kladné závazné rozhodnutí Odbor památkové péče Magistrátu hl. m. Prahy. Předběžně se předpokládá, že do garáží projede přes Mosteckou ulici minimálně 140 aut denně a aby provoz objektu, zejména vjezd vozů do garáží, nebyl v kolizi s chodci, bude provoz řízen elektronicky.

Exploatace archeologického terénu

Územní rozhodnutí na stavbu obřího administrativně obchodního centra Palladium, které vyplní takřka celý prostor vnitrobloku bývalých kasáren na Náměstí Republiky bylo vydáno v prosinci 2002. Archeologický

průzkum staveniště byl dokončen na konci roku 2004 na ploše o rozloze téměř 1,5 hektaru, takže se jednalo o dosud největší archeologický výzkum, který kdy byl v centru Prahy proveden. Také jeho výsledky byly jedinečné, a to hlavně vzhledem k celistvosti informací, které přineslo zkoumání tak velké plochy v celku, kontinuálně osídlené již od doby před založením Nového Města. Nalezeny byly dokonce pozůstatky kupeckého románského paláce a několika dalších románských domů, jejichž výskyt se za hradbami Starého Města pražského vůbec nepředpokládal. Významné byly ale i nálezy z mladší doby – doklady hrnčířské výroby zdejších měšťanů v podobě pecí se vsádkami keramiky a základy kapucinského kláštera ze 17. století. Až na jednu jedinou výjimku se však z dochovaných unikátů nepodařilo nic fyzicky zachovat. Smlouva o provedení archeologického výzkumu uzavřená s investorem totiž standardně předpokládá pouze dokumentaci nálezů a situací (a to bez ohledu na závažnost nálezů nebo velikost zkoumané plochy) a jejich následné vytěžení, což u větších celků a staveb znamená likvidaci. Záchranný archeologický výzkum paradoxně neznamená záchranu situací, ale pouze jejich dokumentaci před následnou likvidací. Neexistuje zde žádný regulativ, ať už vydaný Archeologickým ústavem ČSAV nebo památkovými orgány, který by zajišťoval fyzické uchování nejzávažnějších nálezů na místě a jejich prezentaci veřejnosti. Expertní komise archeologů z různých institucí, která dohlížela na provádění výzkumu na náměstí Republiky, nakonec doporučila investorovi zachování všech tří románských objektů a jejich zapsání do seznamu památek. Doporučení, které v tomto případě investor uznal a respektoval, však pro něj nebylo nikterak závazné. V případě

románských domů na náměstí Republiky se dospělo ke kompromisu – nejvýznamnější z nich bude zachován na svém místě, zbylé dva budou přesunuty do jiné výškové úrovně, aby „nepřekážely“ realizaci projektu. Románský palác ovšem mohl zůstat na svém místě jen díky tomu, že se šťastnou shodou okolností zachoval na místě, kde nepřekážel hloubení nového podzemí. Zcela stranou zájmu i ochrany tak zůstaly další unikátně zachované památky – nalezené v prostoru dvora – interiéry sklepů kapucínského kláštera, především refektáře zachovaného včetně valounkové dlažby a řady detailů, jako odpadní jímky, pece na hostie, centrální klášterní studny s rezervoárem atd. Znovu se ukázala zbytečná soustředěnost našich odborníků pouze na památky z raně středověkého období.

Veřejné plochy dnešního náměstí Republiky a okolních komunikací doznají v souvislosti se stavbou Palladia záhy zřetelných změn a značné prostorové újmy – v ústí dnešní Revoluční třídy a ulic Truhlářské a Na Poříčí budou vybudovány nájezdní rampy vedoucí do podzemí, rozkládajícího se pod celým náměstím. Přístup aut do podzemních garáží bude řešen rampou z Revoluční třídy, zatímco zásobování se bude odehrávat z ulice Na Poříčí. Revoluční třída tak bude zaslepena a bývalý městský bulvár se změní na obslužnou komunikaci k soukromému obchodně administrativnímu centru. Tento projekt tak znemožní jakékoli další koncepční řešení pražských okružních tříd. Územní řízení na realizaci nové podoby náměstí schválily v průběhu uplynulých deseti let všechny pražské památkové instituce.

Dosud nikdy v minulosti nevznikaly v Praze tak rozsáhlé podzemní stavby. Až v poměrně nedávné době bylo možno zahlučovat suterény do větších hloubek a zamezovat tak přirozenému proudění podzemních vod.

Tyto technologie se začaly užívat poprvé v době stavby metra pro ražení tunelů a stanic. Podzemní stěna (milánská stěna či z předvrtávaných pilot) vytvoří v prostoru přehrazení v minimální délce několika desítek metrů, kde nemůže voda proudit – je jakousi podzemní hrází, která omezuje pohyb vody ve stěrkopískové terase. Voda se pak nutně objevuje na jiných místech, musí proudit rychleji, nebo se její hladina zvyšuje. Přibýváním hlubokých suterénů se zejména v úzkých říčních profilech silně mění průtokové poměry poříční vody. Staveb, které by mohly způsobit výše uvedené problémy v Praze stále přibývá – z dob minulých lze připomenout například garáže pod Palachovým náměstím, obchodní domy Kotva, Máj a Myslbek. Co postupné přehrazování proudících spodních vod dlouhodobě přinese, nevíme, stejně jako můžeme jen tušit, jaké bude mít důsledky pro památkové objekty. Zvyšování spodní hladiny vody, její hromadění nebo naopak zrychlení proudění, není pro stavby ze zdíva a s malou tuhostí stropních konstrukcí prospěšné.

Auta parkující před okny bytů jsou už pro několik generací samozřejmostí. Nároky a životní standard se však rychle zvyšují a parkovací místo v garáži náležející k bytu v historickém centru nabízí stále více realitních společností a developerů. Jako by si jejich prodejci i kupci neuvědomovali, že žít a stavět v městské památkové rezervaci přináší přirozená omezení. Stejně jako většinu kulturních lidí nenapadne zřídit si v barokním paláci bazén nebo supermarket, nemělo by nikoho ani napadnout hloubit zde podzemní úložiště aut. Soudobý člověk se však bohužel vyznačuje bezohledným využíváním svého prostředí pro naplnění svých potřeb bez ohledu na cenu a následky. Doufejme, že časem budeme přece jenom schopni přizpůsobit tomuto prostředí sami sebe a zachovat tak jeho kvality a ráz.

Kateřina Hanzlíková

8. Nové Město. Jeden z unikátních archeologických nálezů v objektu bývalých kasáren na Náměstí Republiky – torzo románského paláce. Foto 2005

OCHRANA ARCHITEKTURY 20. STOLETÍ

Architektonické památky chráníme jako doklad lidské tvořivosti. Obohacují naše prostředí, přinášejí poučení o architektonickém vývoji, přitahují k sobě turisty a mají proto velký význam pro národní ekonomiku. Novější památky z 19. a 20. století se od těch starších liší tím, že mají větší územní rozptýl a jsou daleko početnější, bez ohledu na to, zda je stát chrání nebo ne. Tvoří tak nepominutelnou scénu našeho každodenního života. Kdo je aspoň trochu umí vnímat, pro toho se každá cesta do zaměstnání, do školy, za nákupy nebo za přáteli v odlehlejší čtvrti může stát povznášející poutí za zážitky z architektonického umění.

Takové zážitky nám, pravda, dovedou dát převážně památky neponičené, takové, jejichž vzhled odpovídá záměru jejich původního autora. V tom ostatně spočívá jeden z hlavních důvodů jejich památkové ochrany. Ta může zajistit, že z té či oné etapy architektonického vývoje zůstane zachován relativně ucelený a reprezentativní soubor. Jde přitom o to, aby architektonické dílo neztratilo své podstatné a charakteristické rysy, které jsou nositelem jeho emotivní či výrazové hodnoty.

Obrátíme-li naši pozornost k památkám 20. století, i jen letmý pohled na ně napoví, že místo bohatého členění, dekoru a ornamentu se architektura této éry začala spoléhat na výrazový dopad nejjednodušších geometrických objemů a nejprostších detailů, jako jsou okenní příčky nebo kovové rámy na uchycení skleněných tabulí v průhledné fasádě. Pouhé usazení rámu v hloubce nebo v lici okenního otvoru tady hraje klíčovou roli. Na těchto prostých prvcích je vzhled architektury 20. století osudově závislý. U rámu stačí změnit jeho profil nebo materiál, u skleněné fasády stačí vyměnit skla za tmavší nebo zrcadlivější a architektonická a tím i památková hodnota stavby se vytratí, protože se změnil její výraz.

S ochranou památek 20. století se u nás začalo před padesáti lety. Během uplynulého půlstoletí se s nimi stalo leccos dobrého i špatného. Vzдор několika excesů minulého režimu – mezi nimiž asi vynikla demolice Zemanovy kavárny v Brně (1926–1927) od Bohuslava Fuchse – zůstal jejich fond až do roku 1989 víceméně zachován. Podařilo se dokonce prosadit rekonstrukci nejvýznamnější architektonické památky 20. století na našem území, brněnské Tugendhatovy vily (1928–1930) od Ludwiga Miese van der Rohe, jakkoli šlo o počín v určitých ohledech sporný a nedotažený.

V prvních letech po Listopadu 1989 se zdálo, že ochrana památek 20. století se ještě vylepší. Ministerstvo kultury tehdy vcelku ochotně rozšiřovalo soubor chráněných budov. Jisté naděje jsme tehdy mohli vkládat i do majetkových restitucí a privatizací. Ekonomicky podvyvinutý stát se totiž o celé své kulturní dědictví nemohl do roku 1989 dobře starat, protože na to neměl peníze, a noví soukromí vlastníci architektonických památek proto skýтали jistou záruku nápravy tohoto stavu – a někteří z nich se v tom osvědčili. Pominout asi nelze ani fakt, jak výhodným obchodním artiklem se v devadesátých letech staly knihy o památkách a architektuře

1. – 2. Karel Hannauer, penzion Arosa v Praze 5-Košářích, ulice U Kavalírků 500/1, 1931.
Vynikající funkcionalistická stavba předního pražského architekta, památkově nechráněná, byla v 90. letech opatřena nevhodnou pseudopostmodernistickou mansardou.

3. – 4. Stanislav Franc – Luděk Hanf – Jan Nováček, budova bývalého nakladatelství Albatros v Praze 1-Starém Městě, Národní třída 342/29, 1965–1969. Jemně utvářený zavěšený plášť budovy nahradila v 90. letech tuctová stavebnicová soustava. Pokus prohlásit budovu před touto přestavbou za památku zmařil aparát Ministerstva kultury.

20. století. Přinejmenším naznačil, že okruh milovníků a fanoušků architektonického modernismu se v poslední době nečekaně rozšířil a mohl by se stát oporou také v péči o jeho odkaz. O ohlasu Vávrova a Lipusova seriálu Šumná města se tu snad ani nemusím zmiňovat.

Patnáct let po Listopadu 1989 bohužel přineslo i mnoho negativního. Zvláště v poslední době se ministerstvo kultury začalo chovat k novým návrhům na prohlášení za památky velmi nevstřícně. Snahy o ochranu důležitých staveb 20. století od nejpřednějších architektů dnes tento státní orgán odbývá nesmyslnými a neobornými argumenty, v nichž se přehnané nároky na „jedinečnost“ a „neopakovatelnost“ památek mísí se stejně přehnanými obavami ze ztráty jejich „autenticity“. Oběťmi této byrokratické zlovůle se už v poslední době staly nebo se jimi brzy stanou stavby takového významu, jako je v Praze Libeňský most (1924–1928) od Pavla Janáka, Gibianova vila v Bubenči (1927–1929) od Jaromíra Krejčara nebo obchodní středisko Ještěd v Liberci (1968–1979) od Miroslava Masáka a tvůrce televizní věže na hoře Ještědu Karla Hubáčka. Ministerstvo dokonce hodlá odepsat z památkového fondu budovu, kterou docela nedávno za památku samo prohlásilo, což je případ kavárny na pražském ostrově Štvanice (1930–1932) od Bohumila Steigenhöfera a spoluautora Veletržního paláce Josefa Fuchse.

Ne vždycky, ale dost často se neprokázalo za správné ani soukromé vlastnictví architektonických památek. Nepodařilo se totiž dosáhnout vyváženého vztahu mezi právy vlastníka a jeho povinnostmi. Majitelé mnoha hodnotných staveb z 20. století si s nimi v důsledku toho dělají, co chtějí, zatímco v postoji památkových úřadů k těmto excesům se střídá benevolence s bezmocností. Tímto způsobem například podlehlý zkáze zadní

křídlo a interiéry Janákovy hotelu Juliš (1931–1933) na Václavském náměstí nebo zadní křídlo (1923–1924, 1927–1928) Krejcarova obchodního domu Olympic ve Spálené ulici. Vážné poškození nejméně čtyř či pěti domů by nám odhalila dnešní procházka po slavné funkcionalistické kolonii Baba v Praze-Dejvicích (1932–1940), a to ve chvíli, kdy o ní ve Švýcarsku vyšla pěkně ilustrovaná monografie od Stephana Tempela a kdy se podobné osady ve Stuttgartu nebo ve Vídni uvádějí nebo už uvedly do původního stavu.

Jako něco obzvláště zkázonosného se u povážlivého množství funkcionalistických budov z meziválečného údobí projevuje výměna dřevěných či ocelových okeních rámců za plastové. Do hmotné skladby mnoha cenných staveb se tak vnáší materiál, který se v době jejich vzniku nemohl používat, protože tehdy ještě nebyl vynalezen. Ještě větší škodu přinášejí výměny oken u funkcionalistických domů jejich emotivnímu dopadu a výrazu. Doufám, že přeháním, když říkám, že kromě několika málo spektakulárně chráněných památek už u nás jednoho dne nezbude jediná funkcionalistická stavba, která by ještě neprošla tímto ničivým procesem. Teprve v ten okamžik si uvědomíme, že jsme tak sami zlikvidovali jednu z nejslavnějších kapitol domácích architektonických dějin.

U jiného údobí, u památek na léta obrody moderní architektury po roce 1956, se už něco takového stalo. Hned v prvních letech po Listopadu jsme trochu vyjeveně sledovali, jak v Praze mizí jeden za druhým takzvané „bruselské“ interiéry. Zanikly v Laterně magice, v bufetech kina U Hradeb, v pasáži Černá růže, v cestovní kanceláři Kotva v Revoluční třídě. Vytríbenou instalaci v Obrazárně Pražského hradu, pojatou v duchu italské výstavnické architektury 50. let, vystřídal barevný

pokojíček pro panenky. Stejná zkáza brzy postihla také stavby z tohoto pozoruhodného období. V roce 1991 poničil požár Bruselský pavilon (1956–1958) od týmu Cubr – Hrubý – Pokorný, přenesený v roce 1960 do Stromovky. Aniž by proběhla debata o osudu poškozené stavby, byly její trosky bezohledně zlikvidovány. Nepodařená privatizace Bruselské restaurace v Letenských sadech od těchto architektů vydala v devadesátých letech toto vynikající a populární dílo nájezdům vandalů. Snaživá replika od architekta Kripnera, spojená s nevhodnou změnou funkce stavby, originál Bruselské restaurace nenahradila.

Podobná ničivá smršť bohužel postihla valnou většinu významných staveb z pozdních 50. a 60. let, jejichž skleněný plášť se zakládá na principu zavěšených stěn. Dbát o to, aby se při jejich možná nezbytné výměně dodržela tloušťka kovových úchytlů i barevnost a zrcadlivost skleněných ploch, to bohužel projektanty rekonstrukcí těchto skleněných budov většinou vůbec nenapadlo. Z opravdu významných ukázek zaujetí českých tvůrců představou moderní skleněné stavby a z výsledků jejich technické vynalézavosti se v devadesátých letech, po vlně rekonstrukcí, stala přehlídka banálních skleněných hranolů. Pouze obnova pláště Makromolekulárního ústavu v Praze na Petřínách (1959–1964) od architekta Karla Pragera, jakkoli i k ní můžeme přidat kritické námitky, doposud nedotčená závěsová stěna nad bývalou restaurací Moskva v třídě Na Příkopě (1958–1959) od týmu Albrecht – Kadeřábek a o něco pozdější rektorát Karlovy univerzity na Ovocném trhu (1963–1968) od Jaroslava Fragnera dovedou dnes hrát roli posledních mohykánů zničené „bruselské“ periody v pražské architektuře 20. století. A kdybych svůj záběr rozšířil na jiná česká a moravská města, například na Zlín, kde jsme takto přišli o skvělý dům družstva Fotografie (1956–1962)

od Zdeňka Plesníka, moje smutná bilance by vyzněla ještě smutněji.

Když tedy milovník české architektury 20. století zalistuje v dobře prodejných knihách o předmětu své záliby a když se vydá do ulic, kde by slavné stavby od slavných českých architektů měly stát, zažije často pocit, který psychologie definuje jako „moment zklamání očekávání“. Vynikající domy vypadají jinak, než by měly, a jakási každodenní exkurze po muzeu české architektury pod širým nebem se promění někdy v nudnou, někdy v šokující procházku po architektuře zničené a zbanalizované. Nemělo by se však zdát, že je úplně všechno ztraceno. Uprostřed světa zmaru a zkázy vznikají ostrůvky pozitivní deviace, jejichž následování by mohlo věci aspoň trochu zlepšit.

Těžce poškozenou Paličkovu vilu od holandského architekta Marta Stama v Praze na Babě (1932) koupil před několika málo lety soukromý vlastník, podle jehož přání se tato přední ukázka tvorby mezinárodní architektonické avantgardy 20. a 30. let vrátila do své původní podoby. Projekt rehabilitace vypracovali Ladislav Lábus a Norbert Schmidt. O soukromém vlastnictví památek architektury 20. století podává tento počín pozitivní zprávu.

Český stát, ale i město Praha a rada Prahy 6 se podobně pozitivně zapsaly do vědomí české kulturní veřejnosti vzornou obnovou Müllerovy vily (1928–1930) od Adolfa Loose a Karla Lhoty. Kromě projektanta obnovy Václava Girsy má na jejím úspěchu velký podíl člen Domácí rady našeho Klubu Za starou Prahu Karel Ksandr. Mluvím, doufám, i za něho, přeji-li si, aby zář této vzorné rehabilitace Loosova díla naše publikum neoslepila a neodvedla jeho pozornost od mnoha prohřešků, které se na památkách architektury 20. století páchají: aby se příkladná obnova Müllerovy vily nestala pláštíkem, za nímž se schová ledacos nekulturního a špatného.

Rostislav Švácha

5. – 6. Mart Stam, Paličkova vila v Praze 6-Dejvicích, ulice Na Babě 1779/9, 1932. Součást památkové zóny Baba. V 90. letech majitelé vily nevhodně posílili plochou střechu o atiku. Nový vlastník vrátil v letech 2002–2003 této vynikající stavbě původní podobu, a to podle projektu Ladislava Lábusa a Norberta Schmidta.

HISTORICKÁ PŘEDMĚSTÍ

1. Smíchov. Pohled na novostavbu budovy Zlatý anděl na Smíchově od architekta Jeana Nouvela.

Ve snaze vytvořit okolo křižovatky na Andělu moderní centrum byl zcela opominut historický ráz tohoto místa – části památkové zóny. Vpravo od objektu stojí zdařile opravená, ovšem novou výstavbou zcela potlačená smíchovská synagoga. Vlevo je v pozadí možné vidět část nově vysázené dendrologické úpravy, která byla zvolena opět bez jakékoli vazby k místu. Foto M. Micka, 2002

Řekne-li se historické město, představí si asi většina z nás malebné dlážděné náměstí s renesančními, barokními či klasicistními měšťanskými domy, nově opravenou radnicí a několik sousedních uliček s podobnou atmosférou. Města však nejsou tvořena jen náměstím a blízkou zástavbou, od svého založení se v dějinách přirozeně rozrůstala, vznikala předměstí, která se časem stávala širším okruhem centra, později mizely hradby a za bývalými předměstími se utvářela další zástavba. Tím se formovala jedinečná urbanistická struktura, jež se v mnohých českých městech, Prahu nevyjímaje, více či méně dochovala a která tvoří podstatnou složku historické hodnoty toho či onoho sídla. Že se jedná o hodnotu velmi důležitou a je potřeba ji chránit, se ukázalo již v první polovině 20. století – zejména v době, kdy byla po válce tato historická struktura v mnohých městech poničená a navíc často ohrožena i plánováním nové zástavby. Úsilí zabránit další degradaci významných historických měst bylo částečně naplněno ustanovením jejich plošné ochrany v roce 1950. Tehdy byly vyhlášeny první památkové rezervace,¹ které byly v 70. letech doplněny památkovými zónami – nižší kategorií ochrany, vhodnou pro územní celky, v nichž se významná historická zástavba nedochovala zcela intaktní.

1. V zákoně byla tato forma ochrany doplněna až v roce 1958.

V současné době se znovu ukazuje, že plošná ochrana je stejně potřebná jako péče o jednotlivé památky, možná ještě naléhavěji, protože velká vlna stavebního rozvoje, nastartovaná po pádu komunistického režimu, s sebou do historických městských čtvrtí vnesla mnoho disharmonických prvků. Architektům, stavitelům a investorům často chybí respekt k původní urbanistické struktuře, pro některé z nich je důležitější vyniknout, než ctít stávající prostředí a památkovou péči či historickou hodnotu vnímají jako přežitky, které není vhodné vnášet do „postmoderního“ 21. století. To všechno se paradoxně děje v době, o které bychom teoreticky předpokládali, že bude k památkám citlivější než režim předchozí.

Uvedeným nebezpečím lze zabránit jedině pečlivým dodržováním zásad plošné ochrany historických sídel a na jejich základech vypracovanými regulacemi nové výstavby.

Některé části hlavního města Prahy jsou bohužel smutným dokladem výše uvedeného bezohledného přístupu k památkovému prostředí. Je to zřejmé, zvláště pokud zaměříme pozornost na oblasti často opomíjené – tedy na cenné čtvrti města ležící mimo centrum, které je chráněno jako památková rezervace. Obejdeme-li pražskou rezervaci po obvodu, defilují před námi další místa s historicky velmi hodnotnou zástavbou, jež si zaslouží ochranu – Holešovice, Střešovice, Břevnov, Smíchov, Nusle, Vinohrady, Žižkov, Karlín. Většina těchto

2. Smíchov. Pohled na průčelí obchodního centra Nový Smíchov. Kdysi reprezentativní fasáda jedné z hal Ringhofferovy továrny byla do fádní utilitární stavby polyfunkčního obchodního centra zakomponována bez jakékoli snahy o architektonické vyřešení vzájemného spojení těchto naprosto odlišných objektů a působí vysloveně směšně. Jak je vidět, takovéto kombinace nemusejí vznikat jen při hře s dětskou stavebnicí lego, ale i v historickém prostředí měst. Foto M. Micka, 2002

lokalit je v Ústředním seznamu památek zapsána jako památkové zóny² a všechny leží v takzvaném ochranném pásmu památkové rezervace. Na první pohled by tedy jejich ochrana měla být zajištěna.

Ve skutečnosti však platí spíše pravidlo, že pokud jsou investoři a developři ochotni akceptovat stavební omezení v nejstarším jádru Prahy (tedy na Starém Městě a Malé Straně), o to intenzivněji se snaží své projekty prosadit v navazujících lokalitách. Je to pochopitelné – parcely, bytové i nebytové prostory jsou v uvedených místech levnější, platí zde méně přísná stavební omezení než ve stiktněji posuzovaném centru (a pakliže platí omezení podobná, investoři vědí, že je lze snadněji překonat), dostupnost do středu města je zpravidla velmi dobrá a při určité výšce budovy je zajištěn i žádaný výhled na Hradčany. To vše je usnadněno i několika historickými okolnostmi:

Za minulého režimu došlo k přerušení kontinuity vývoje památkové péče a dodržování obecných (do té doby respektovaných) urbanistických principů v historické zástavbě rozhodně nepatřilo k preferovaným trendům. To samozřejmě způsobilo i zkrácení pohledu veřejnosti na hodnotu dotčených památkových celků.

Donedávna navíc nebyly příliš doceněny technické památky, což se bohužel na některých pražských lokalitách citelně podepsalo. Typickým příkladem jsou Karlín a Smíchov, tovární čtvrti, kterým se po zestátnění soukromého majetku již nedostalo citlivého zacházení a průmyslové areály rozhodně nebyly vnímány jako místa, která by bylo nutné památkově chránit. Podobně na tom byla i navazující výstavba, ať již bytová či nebytová. Padesát let bezohledného přístupu vykonalo své, a tak se velká část industriální architektury na přelomu

80. a 90. let nacházela ve velmi neutěšeném stavu, čehož bylo možné snadno zneužít.

Podobně bylo zacházeno i s poněkud abstraktnější, byť neméně důležitou urbanistickou hodnotou – městským panoramatem –, které se v Praze dočkalo několika velmi rušivých zásahů. Tím nejkriklavějším je zřejmě postavení žižkovského vysílače a výškových budov na Pankráci. Současní „napodobitelé“ se jimi samozřejmě mohou ohánět jako precedencem. Argumenty jsou jednoduché – „pokud stojí jedna taková budova, proč by nemohla vedle stát druhá a pokud již stojí dvě, neměl by být problém postavit třetí“.

V 90. letech si investoři rychleji, než jednali zástupci města a než může jednat památková péče, uvědomili budoucí vývoj lokalit sousedících s historickým jádrem Prahy, včetně skutečnosti, že jejich tržní cena bude rychle vzrůstat. Vypuklo velké nakupování pozemků

2. Smíchov, Nusle, Vinohrady, Žižkov, Karlín, Holešovice.

3. Významný památkář a historik (1893–1962), přednosta Státního památkového úřadu.

4. Václav Wagner: Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana, Praha 1946, s. 36.

5. Tamtéž, s. 37.

6. Část významných objektů areálu Ringhofferovy továrny sice byla v roce 1995 prohlášena za kulturní památku, avšak vzápětí byla tato ochrana opět sejmuta.

7. Mimochodem, stojíte-li uprostřed tohoto nově vzniklého centra nákupů a zábavy, nenasvědčuje již vůbec nic tomu, že se nacházíte v Praze. Veškerá autenticita a duch místa vymizely a dojem sterility je završen nově realizovanou výsadbou středomořské vegetace – katalpy a další podobné dřeviny jsou nyní módní a před jejich invazí nebyly ušetřeny ani historické části hlavního města, místa, kam by se jednoznačně lépe hodily jakékoli dřeviny původní.

a plánování maximálního vytěžení jejich komerční hodnoty bez sebemenšího ohledu a závazků k principům památkové péče. Toto „kořistění“ v podstatě dodnes neustalo. Neexistence územního plánu, případně nedůslednost radnice v jeho zpracování i dodržování takového přístupu nahrává. Ostatně nejedná se o úplně nový problém, Václav Wagner³ ve svém stěžejním díle Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana, vydaném již v roce 1946, uvádí podobnou situaci: „Jestliže se například objevil třípatrový činžák ve vyrovnaném prostoru jednopatrové stěny náměstí..., pak toho příčinou byla nejen úplná necitlivost k prostoru a prostorovým vztahům, ale i vznikající dražota parcel a vůbec neexistující nebo špatný regulační plán, počítající jen se středem starého města.“⁴

Mimo jiné je zajímavé, kolik lidí (včetně některých zástupců městské správy) je ochotných stále ještě slyšet na zcela lichý a nesmyslný argument, že mladší než barokní architektura nemá přílišnou cenu. Bohužel je smutným faktem, že v situaci, kdy pracovníci památkového odboru magistrátu či jednotlivých městských částí mohou jako jedni z mála vcelku snadno zabránit nešetrnému počínání, bývají jejich rozhodnutí mnohdy benevolentnější, než je pro památkovou ochranu únosné.

Důsledky několikaletého neřešení situace jsou neradostné: Na důstojnou nápravu mnohých razantních zásahů do historické struktury města je pozdě, některé cenné a charakteristické prvky pražské zástavby zmizely úplně. Naopak vyrostlo dost negativních příkladů, které mohou být ze strany investorů brány jako inspirace. Doplňme ještě jednou komentář Václava Wagnera – opět přesně vystihuje situaci naší doby: „Nové se staví příkrě do oposice proti starému a tato oposice vyznívá pro staré jako porušení a pro nové jako cizotvar deformovaný okolím, který se stává ve starém, dříve jednotném prostoru monstrem, zvláště je-li vybudován v nesouladném měřítku.“⁵

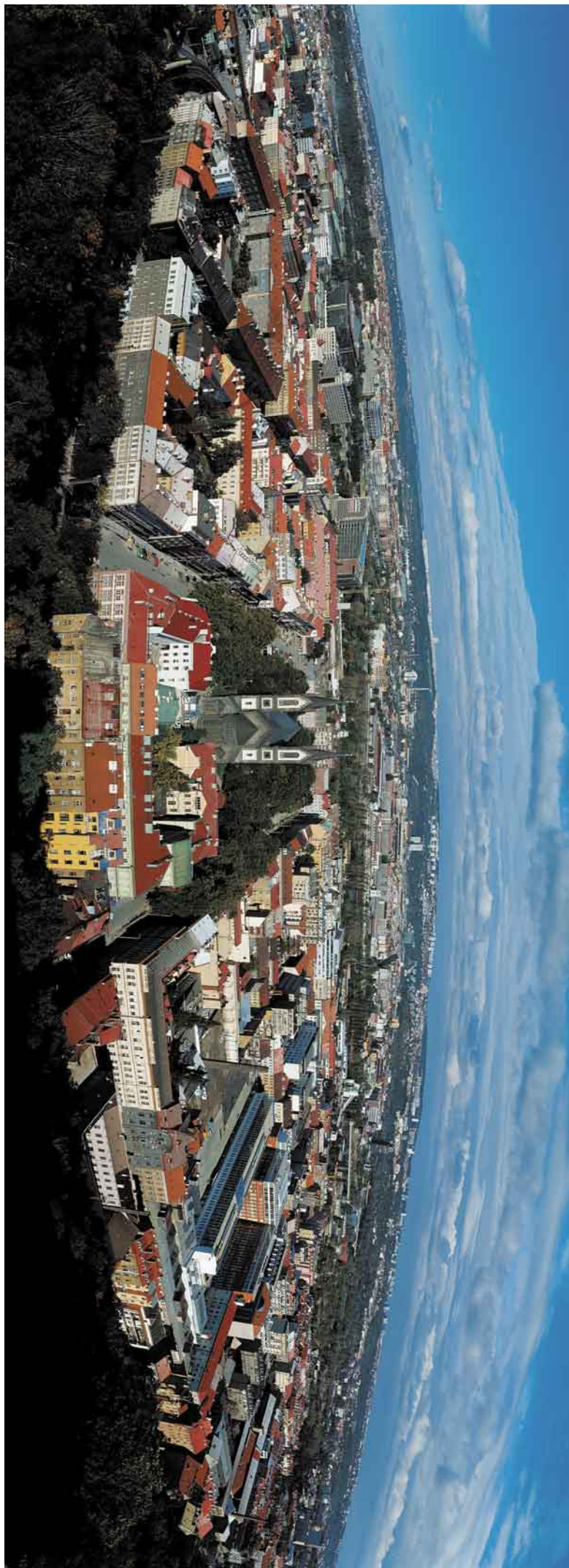
Konkrétní příklady

Jeden z typických příkladů nevhodných urbanistických zásahů v historických částech Prahy představují čtvrti, které se v 19. století rozvíjely jako předměstská průmyslová aglomerace okolo velkých továren, například Karlín a Smíchov. Fakt, že se od počátku jednalo o výstavbu účelové architektury, nijak nesnižuje její hodnotu. Naopak, v obou případech byly vytvořeny cenné kompaktní soubory, k nimž je dnes nutné připočítat ještě hodnotu historickou. Obě čtvrti však po listopadu 1989 na tento svěbytný charakter doplatily. Průmyslové dědictví se na počátku 90. let ocitlo v ústraní zájmu památkové péče. V případě Smíchova investoři hbitě využili této situace a v první polovině 90. let, kdy, jak se zdá, na bývalých továrnách nikomu příliš nezáleželo, se snažili získat a bez památkových omezení⁶ maximálně využít jejich prostory jako potenciální stavební parcely. To se téměř beze zbytku podařilo. Výsledkem je úplné zničení všech památkově významných výrobních hal, na jejichž místě mimo jiné vyrostlo předimenzované Media centrum a vysoce nevkusný hotel Ibis. Jejich bývalou existenci připomíná jen kulisa frontální fasády jedné z hal, smutný klaun stojící v průčelí nákupního centra Nový Smíchov. Podobně tragikomicky ostatně působí i smíchovská synagoga (nákladně a zdařile obnovená), jejíž význam a důstojný post, který by ji měl v okolní zástavbě právem náležet, snadno přehluší okolní minimálně jednou tak vysoké nové budovy s přemírou křivek a skla.⁷ Přitom ukázka vhodné modernizace historického prostoru je velmi blízko, například na náměstí 14. října byla nedávno realizovaná velmi vkusná novostavba administrativní budovy Porthcimka Center.

Dalším příkladem čtvrti s velmi podobným osudem je Karlín. Postup několika developerských společnos-

3. Vinohrady. Bývalý Vinohradský pivovar v Korunní ulici byl částečně poničen požárem v roce 2000, poté stržen a jeho plocha byla určena pro novou bytovou výstavbu. Příklad toho, jak také může vypadat (a dopadnout) historická stavba v pražské památkové zóně. Foto J. Středa, 2004

tí v karlínské cenné klasicistní zástavbě, které stejně jako v případě Smíchova hojně a co nejrychleji skupovaly tamní pozemky, navíc ještě podpořila velká voda z roku 2002. Škody, jež způsobila na historických objektech (například narušení statiky), byly v mnoha případech využity jako záminka ke stržení těchto budov a tím pádem k uvolnění místa dalším, mnohem vyšším stavbám, neboť cena pozemku se samozřejmě s každým nastaveným patrem zhodnocuje. Místo cenné intaktní zástavby, projektované ve vzájemných proporcích a harmonii tak pravděpodobně v brzké době vznikne obdobné hybridní centrum nových obchodů a jiných nebytových ploch jako na smíchovském Andělu. Nevratné narušení urbanistické struktury Karlína rozhodně nemohou vyvážit ojedinělé příklady zdařilejších adaptací (jednou z nich je Corso Karlín, bývalá tovární hala, z níž zůstala při přestavbě na výstavní komplex zachována alespoň hmota a fasáda).

Podobný atak nové výstavby zažívají i další bývalé průmyslové čtvrti, například Holešovice, kde by měla brzy na místě zrušeného přístaviště vyrůst příbřežní mnohapatrová moderní aglomerace, pravděpodobně další bující nádor v historicky zajímavém prostředí. Bohužel s tímto podnikem je mimo jiné spjat i tlak na stržení cenného Libeňského mostu. Pod záminkou špatného technického stavu, jehož oprava se nevyplatí (ačkoli mnozí odborníci dospěli k úplně opačným závěrům), má být vystavěn most zcela nový.

Základním a společným problémem všech uvedených lokalit (a úskalím památkové péče o ně) je fakt, že opakovaně dochází ke zneužívání sólového hodnocení jednotlivých objektů – jako bezcenných, průměrných, nebo nevyhovujících a podobně. Druhou stranu věci – skutečnost, že v takovýchto územních celcích (zvláště pokud byly zakládány takřka „na zeleném drnu“ a podle jedné celkové architektonické koncepce, jako například Karlín), musí být upřednostňována urbanistická hodnota celku, která klesá s každou demolicí a ještě víc s novou zástavbou – bohužel zdůrazňují jen památkáři. Přitom se jedná o naprostou prioritu, jejíž respektování by mělo být v civilizované společnosti na prahu třetího tisíciletí samozřejmé.

Všimněme si však ještě dalších okruhů problémů, se kterými se historická zástavba za pomyslnými hranicemi jádra Prahy potýká. Pokud jsou

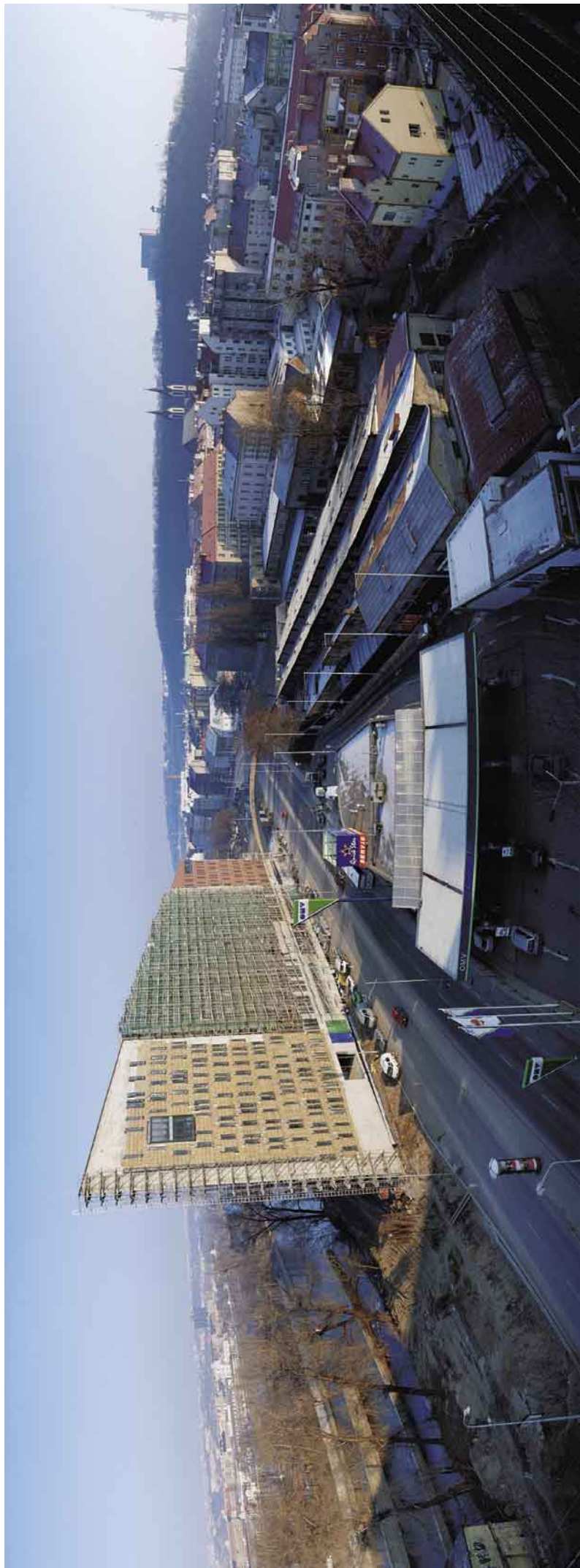
4. Karlín v panoramatickém pohledu z Vítkova. Na snímku je dobře vidět pravidelný urbanismus klasicistního města, které bylo vystavěno ve 30. – 40. letech 19. století a svůj ráz si dosud zachovalo. Pravidelné, vyvážené střídání domovních bloků a řádu ulic je vygradováno přirozenou dominantou kostela a parku. Historická zástavba Karlína i v současnosti zcela vyhovuje požadavkům moderního města, přesto se stále potýká se snahou investorů ji přebudovat. Foto J. Středa, 2002

takovéto čtvrti již poznamenány (ať z dob komunismu, či raných 90. let) nevhodnou zástavbou a jejich prostředí přestane být intaktní, hrozí nebezpečí, že tamní památky i hodnota celku budou méně respektovány a zároveň vlažněji dodržovány zásady památkové péče. Taková situace vytváří podhoubí pro případné prosazení další nevhodných stavebních úprav. Podobné postupy ohrožují například Žižkov, čtvrť, jejíž historický charakter je již bohužel narušený (což se samozřejmě nerovná pojmu bezcenný). Konkrétním příkladem může být Palác Flóra na křižovatce Vinohradské ulice s Jičínskou, dostavěný v roce 2004. Neúměrně vysoká budova nákupního centra nevalné architektonické kvality se těsně přimyká k Olšanským hřbitovům, které jsou státem chráněnou kulturní památkou. Obě stavby se navíc nacházejí v památkové zóně. Pomineme-li skutečnost, že z morálního hlediska by významné pohřebiště zasluhovalo alespoň základní dávku piety, jedná se o zásah, jenž by měl být i z hlediska státem garantované ochrany památek nepřípustný. Rozhodně jej nelze považovat za legitimní z důvodu, že například směrem ke stanici metra Želivského a v dalším okolí není stávající zástavba již plně původní a stylově jednotná.

Jiný typ ohrožení památkové hodnoty Prahy představuje neuvážená výstavba v lokalitách, které jsou od centra vcelku vzdálené, relativně moderní a architektonicky nesourodé. V takovýchto místech (například na Pankráci) moderní architektura s památkami o existenci nesoupeří, ale přesto zde hrozí jedno nebezpečí – převýšenost staveb a jejich negativní zasažení do panoramatu města. Proto by i v takových částech Prahy měla existovat určitá pravidla pro regulaci výstavby.⁸ Příliš vysoké budovy, zvláště v lokalitách, které jsou (jako zmíněný Pankrác) založené na geograficky vyvýšeném terénu, mohou rozbít celou v průběhu dějin utvářenou a logicky rostlou strukturu města. V Praze, jejíž centrum je chráněno jako památková rezervace a navíc zařazeno v Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, by k narušení systému přirozených dominant, významových i pohledových, který je gradován směrem k historickému jádru a završen královským Pražským hradem, docházet nemělo.

5. Karlín. Pohled na pobřežní část u Vltavy, kde je namísto přirozeně a po staletí utvářeného spojení města a řeky vytvořena bariéra podobná protihlukovým stěnám instalovaným podél dálnic. Takovéto stavby svým objemem a modelací zcela negují jednu z nejpodstatnějších zásad historického urbanismu – napojení lidských sídel na vodní tok. Foto J. Středa, 2002

8. Částečně by tuto roli mělo plnit ochranné pásmo památkové rezervace, efektivněji by však zpravidla působil dobře zpracovaný a důsledně dodržovaný územní plán.

V oblasti Pankráce je situace o to nebezpečnější, že zde z dřívějších dob již několik převýšených domů stojí, což nahrává spíše investorům než památkové ochraně. V tomto případě je nutné snažit se hmotu případné nové výstavby (nižší než současné z horizontu vyčnívající stavby) regulovat tak, aby současný pohledový profil Pankráce vhodně doplnila, nikoli aby rozšiřovala již vzniklé prohřešky proti principům urbanismu města.

Ze stejného důvodu je z hlediska památkové péče nepřípustné také zbudování komplexu výškových staveb v rámci projektu Central Park Praha na žižkovské Parukářce. Tento projekt se však s velkou pravděpodobností nepodaří zastavit, maximálně bude investor donucen věžové domy o několik podlaží snížit. Neúměrného zvyšování zástavby zatím zůstala uchráněna například Letná, ale dříve nebo později zde zřejmě dojde k podobnému střetu investorských zájmů s principy památkové ochrany Prahy jako ve výše uvedených případech. A může se tak stát velmi brzy, v souvislosti s plánovanou výstavbou nového komplexu budov Národní knihovny.

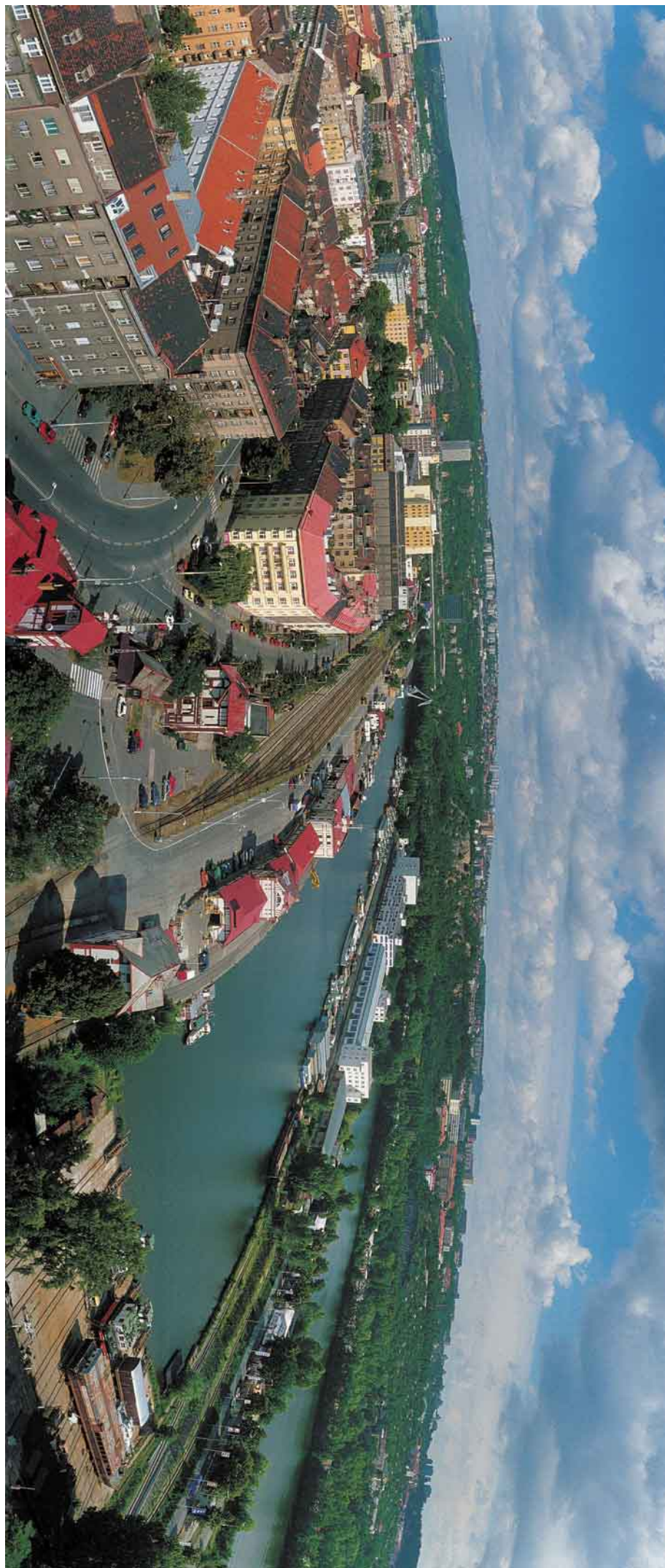
6. Žižkov. Panoramatický pohled z Vítkova. Čtvrť složená převážně z historických činžovních domů na svažitém terénu působí harmonicky. Věž kostela sv. Prokopa představuje její přirozenou a logickou dominantu, nebýt nešťastně umístěného objektu žižkovského vysílače, který svou hmotou zcela boří dlouhodobě vytvářené vztahy v urbanismu celé čtvrti. Narušením jejich vzájemných poměrů, proporcí a vazeb na městskou krajinu mizí důležitá část kulturní hodnoty daného sídla. Na horizontu vyčnívají mrakodrapy postavené na pankrácké pláni.
Foto J. Středa, 2002

Závěrem je bohužel nutné konstatovat, že boj o zachování historické hodnoty pražských historických předměstí často připomíná pověstný zápas s větrnými mlýny a lépe bude dopadat jen v případě, že si i širší veřejnost uvědomí důležitost zachování těchto lokalit. Staré Město se pomalu stává mrtvou částí Prahy, místem bez stálých obyvatel, kteří jsou vytlačováni do jeho okolí. Ovšem pokud nedojde k radikální změně kurzu, který pražský magistrát i úřady jednotlivých městských částí nastolily, může se stát, že podobně mrtvé budou zkrátka i další čtvrti. Administrativně obchodní kapitál z nich vytlačí nejen památky, ale spolu s nimi i historii, ducha a nakonec i stále obyvatele. K odvrácení této nepěkné vize nestačí úsilí Národního památkového ústavu a organizací typu Klubu Za starou Prahu. Na trvalé existenci historicky cenného prostředí hlavního města by mělo záležet všem pracovníkům jeho správy i běžným občanům.

Kristýna Kolajová

7. Nusle. Výškové budovy Na Pankráci – Motokov, hotel Panorama a Český rozhlas. Prohřešek nepříliš ohleduplného urbanismu 60. let 20. století je dnes příčinou mnoha dalších potenciálních nebezpečí, jelikož investoři jej rádi považují za příklad, který lze opakovat a který ospravedlňuje podobné projekty v dané lokalitě. I ze snímku je zřejmé, že toto místo další architektonický zásah potřebuje. Chaotická okolní nízká zástavba a neudržovaná zeleň by měly dostat určitý urbanistický ráz a uspořádání. Tradiční otázka být, či nebýt je tak v tomto případě postavena složitěji: Zaplnit pohledovou linii horizontu se třemi nevzhlednými vyčnívajícími zuby bez vzájemného vztahu dalšími, poněkud nižšími stavbami, které by obraz i z hlediska dálkové kompozice doplnily do přijatelnějšího tvaru? Nestavět zde již žádné výškové stavby, architektonicky zpracovat pouze okolí stávajících, tak aby nové objekty vůbec nezasahovaly do horizontu a tři vyčnívající solitéry nechat jako smutné připomenutí socialistické výstavby na dožítí? Nebo naopak zcela rezignovat na jakoukoli regulaci a vpustit do panoramatu další výškové stavby? Foto J. Středa, 2004

8. Holešovice. Pohled na Holešovický přístav z výškové budovy Kovo (1974–1977). Holešovický přístav byl stavěn mezi lety 1892–1910 po obou stranách slepého ramena při levém břehu Vltavy a byl plně užíván (zejména pro nákladní dopravu) až do počátku 90. let 20. století. S omezováním lodní dopravy na Vltavě však začal jeho význam klesat a v srpnu 2002 byl navíc velmi poškozen při povodni. Od této doby jsou objekty zajímavé industriální zóny bez stálejšího využití, a ačkoli by si zasloužily citlivou rekonstrukci a novou funkci, většině z nich hrozí zatím spíše demolice. Tato zajímavá průmyslová zóna by podle plánů Městské části Praha 7 měla ustoupit velkolepému investorskému záměru na vybudování luxusního rezidenčního areálu. Projekt by měl dle vyjádření investorů stále evokovat starý přístav a památkové objekty by měly být zrekonstruovány a začleněny do komplexu dalších staveb, ovšem jinak je samozřejmě počítáno se zcela moderní výškovou zástavbou, ve které velmi pravděpodobně nebude původní charakter lokality zohledněn.

Foto J. Středa, 2000